

GÂND ROMÂNESC

12

GÂNDURI PENTRU ZIUA UNIRII

Cât va trăi pe aici rândul de oameni care a apucat ziua de 1 Decembrie 1918, această zi își va păstra înțelesul ei de minune înfăptuită sub privirile muritorilor, de plinare a vremurilor, așteptată din neam în neam, cu desnădăjduită și nepotolită credință. Ea s'a ridicat de pe acum spre înălțimea de azur și curățită de orice zgură a vremelniceii și-a luat locul în constelația veșnică a românismului. Generațiile ce vor veni așa vor vedea-o: fixată în solemnă imobilitate pe vecie. Pentru noi însă ea rămâne însoțită de cosmică rîmăoară a despărțirii pămîntului de ape, a nașterii luminii din întuneric.

Revăd toamna tragică, de plumb de acum optzeci de ani. Ca balaurul din poveste colosul țării centrale slăbea din puteri, văzând cu ochii. Dintre dărămături de cetăți, printre cele din urmă bubuituri de tunuri, se înfiripa atunci, după atât amar de vreme, o nădejde, devenită certitudine uriașă, irezistibilă în cele din urmă: o nouă și dreaptă așezare a popoarelor în hotarele lor firești.

Dreptatea românească se făurea atunci pe mai multe fronturi, în mai multe țări, dar pretutindeni eforturile erau animate de principiul unității, atât de viu, de ascuțit și de conștient, cum numai la un popor cu o sigură misiune istorică este cu putință. Dacă neamul nostru a păcătuit vreodată prin desbinare, el și-a ispășit toate păcatele prin suverana promptitudine cu care și-a înțeles destinul în toamna aceasta hotărâtoare.

Câți dintre noi, martori anonimi ai acelor zile, s'au agitat, s'au frământat, copleșiți până la teroare de greutatea milenară a acestei toamne, care a rămas, pentru o întreagă generație, sanctuar de nostalgii, rezervată celor mai curate gânduri — și celor mai aspre remușcări!

Îmi aduc aminte de înflăcăratele discuții dela societatea Petru Maior a studenților români din Budapesta, de „Jägerhorn“, faimoasa cafenea în care parlamentarii români își dedeau întâlnire, îmi amintesc de zguduitoare emoție pe care a deslănțuit-o Alexandru Vaida-Voevod când într'o ședință a parlamentului maghiar a anunțat răsipi-

cata voință a Ardealului românesc de a se rupe de Ungaria și de a-și hotări singur soarta sa pentru viitor și revăd zilele de descompunere a monarhiei austro-ungare: regimente întregi întorcându-se de pe fronturi în debandadă, o revoluție fără sens și fără scop, culminând, ca într'un sfârșit de tragedie, prin împușcarea primului ministru maghiar, Ștefan Tisza.

Apoi periscopul amintirii se oprește asupra Clujului din Octombrie și Noemvrie, asupra agitatorilor consfătuiți dela banca „Economul”, asupra „Senatului Poporului Român” — cum se numea, cu vădite reminiscențe de orgoliul latinist, prima încercare de organizare a românismului din aceste părți, — asupra lui Amos Frâncu mai ales, căruia va trebui să i se facă odată dreptate *întreagă* pentru marele suflet românesc de care a dat splendide dovezi în acele zile de incertitudine când Clujul era plin de armată maghiară și când acest romantic, sculptor de inteligență, era atât de sus față de mulți alții care s'au urcat pe urmă — dar pe alte scări — în timp ce Amos Frâncu, fire de boem generos, se stingea în mizerie...

Nu se poate spune ce deosebire profundă era între aspectul general al Ardealului și cel al Ungariei în toamna aceea. Acolo o țară scăpată din frânele oricărei discipline, incapabilă de a prinde sensul momentului decisiv, — aici, în Ardeal, un popor calm și demn, recules și grav, cu presentimentul marilor hotărâri pe care bănuia că va trebui să le ia.

Am înțeles atunci mai bine ca oricând ce comoară zace în sufletul țărănimii noastre și de ce procesul istoric nu putea să aibă alt sfârșit decât acela pe care l-a avut. Insist asupra acestor însușiri ale țărănilor români din Ardeal: cine nu le cunoaște și nu le recunoaște, nu înțelege nimic din evenimentele ce s'au precipitat în toamna aceea memorabilă. Tratativelor pe care cu autoritate de bărbat de stat Iuliu Maniu le-a purtat la Arad cu ministrul ungar, Oscar Jászi, această mare putere țărănească le-a dat suportul necesar și autoritatea secretă și cine a cutreerat în acele săptămâni Ardealul și a văzut înimoasa activitate a multor intelectuali — în consilii și gărzii națională — a trebuit să înțeleagă că toată această activitate febrilă se răzima pe fondalul compact al unei puteri latente și al unei cuminenii adânci și tăcute care venia dintr'o experiență adunată cu economie din vremuri îndepărtate și care nu se irosea în expoziții superflue, dar corectă, prin muta ei disciplină, zelul pripit al unora și rezervele lașe ale altora.

Adunarea dela Alba-Iulia este în primul rând gloria neperitoare a acestor țărani români care abia întorși dintr'un război ce a semănat jalea în mai toate casele, n'au pregetat să pornească la drum, în toi de iarnă, pentru ca prin prezența lor să întărească hotărârile ce urmau să fie luate în istorica cetate. Și dacă organizatorilor vrem să le aducem omagiul cel mai înalt, vom spune că meritul lor adevărat este acela de a se fi ridicat la înălțimea acestui mare suflet popular — și nicidecum invers.

Despre acest 1 Decemvrie 1918 — pe care nu știu ce socoteală politică ciudată a vrut să-l scoată din rândul marilor noastre sărbători — va trebui să spunem mereu că e cea mai însemnată zi din întreaga istorie a neamului românesc, dela venirea legiunilor pe pământul Daciei și până astăzi. 1 Decemvrie 1918 e însăși finalitatea românească realizată, e sinteza tuturor eforturilor noastre de o mie de ani, e plebiscitul care însumează nu numai azeziunile unei generații, ci a tuturor acelor care ne-au precedat și care, nădăjduind și crezând în această zi, ne-au pregătit-o pe tainicele drumuri ale sângelui, ale graiului și ale datinilor. Iată de ce, din cuprinsul zilei de 1 Decemvrie trebuie să eliminăm orice notă de beatitudine ușoară și de paradă goală pe care am reușit s'o aninăm de ideea însăși a sărbătorii naționale. Ziua aceasta merită să i se restituie înțelesul ei religios primar: de început de leat, de moment unic prin măreția lui austeră, biblică.

Și peste ziua de 1 Decemvrie în 1918, la Alba-Iulia adia într'adevăr duhul sfințeniei, negrăitul fior al prezenței Dumnezeuului popoarelor. Când președintele Adunării, bătrânul Gheorghe Pop de Băsești și-a încheiat cuvântarea cu biblicul citat: „Acum sloboade, Doamne, pe șerbul său, căci văzură ochii mei mântuirea neamului românesc”, — sala s'a cutremurat ca la auzul unei solii mesianice, iar când, la capătul magistratului său discurs, Vasile Goldiș a ajuns să citească întâia din hotărârile propuse, — și anume: „*Adunarea națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească... decretează unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor locuită de dânșii cu România*”, — în acest moment, printr'o coincidență ce părea regisată de Providență, clopotele catedralei din cetate au început să sune. Era în crucea amiezii și cuvintele puternice ale oratorului se împleteau cu cântecul clopotelor care cobora în valuri largi, ca un mesaj divin, peste mulțimea înfiorată.

Miracolul unirii românești nu e surpriză ci împlinire, nu e lovitură de teatru de ultim moment și sub protecția baionetelor, ci urmare logică, nu e pradă de război, ci realizarea justiției imanente a istoriei. Cine ar vrea să revizuiască această unire, nesocotind din ce depărtări vine ea și din câte fire e împletită, ar face ca și cum ar vrea să mute munții sau să întoarcă râurile spre izvor. Căci justificarea istorică a actului dela Alba-Iulia e întregită și confirmată de compleșitoarea realitate a ceea ce vom numi duhul de totdeauna al acestui pământ. Cucerirea pentru eternitate a unei țări nu e faptul de arme în sine, ci integrarea înceată, până la definitivă contopire, în ordinea suverană a acestui duh. A te simți la tine acasă, cu conștiința dreptului de vechime imemorială și cu aspirația nezdruncinată de a-ți împlini destinul aici, a pune stigma spiritului tău pe colțul de pământ pe care stai și pe stelele de deasupra lui: iată ce însemnează stăpânire. Și în acest sens al certitudinii interioare, România a fost stăpâni în Ardeal în ciuda tuturor conspirațiilor țesute împotriva lor.

Și când o istorie nu izbutește să realizeze tainica fuziune de care vorbim, ea va curge pe deasupra, în albiile artificiale, cu veșnicul tremur al riscului de a fi dislocată. În preajma războiului, tragicul cântăreț maghiar, Andrei Ady, a arătat cu profetică groază destinul astfel îndrumat al poporului său.

Când ni se vorbește, cu arguții advocătești, de o cultură europeană, pe care am fi ruinat-o, avem impresia că se ocolește, voit, problema fundamentală a pozițiilor pe care ne găsim și că un vechiu procedeu de narcotizare ale cărui efecte s'au arătat odată, continuă, anacronic.

Să ne înțelegem odată pentru totdeauna: culturi citadine de stil înalt — căci în numele acestora ni se vorbește — sunt foarte puține în Europa. Cea ungurească nu figurează printre ele, fiindcă această cultură ungurească nu are nici originalitatea și semnificația, nici continuitatea și omogenitatea necesare definirii unui stil: ea este o colecție de reflexe mimetice printre care rar și aproape cu caracter de excepție străbate duhul etnicității pure. Nu dintr'o țară în care umanismul înfloritor la curtea lui Matei Corvinul, a fost importat din Italia și cultivat mai cu seamă de Italiieni, în care reforma limbii naționale chiar s'a făcut după calapoade germane, în care „părintele istoriei literare maghiare” a fost un german (Toldy-Schedel), în care clerul înalt a fost și este încă în mare parte slovac și german și în care însuși presedintele ligii revizioniste este un șvab (Herczeg-Herzog: în copilărie nu știa ungurește) — nu dintr'o asemenea țară ne pot veni lecții în această privință.

Incât prudent și cuviincios ar fi să se renunțe la aceste argumente care nu duc la nici o concluzie și să mutăm discuția, dacă ni se cere, pe un teren unde se poate vorbi mai cu rost, și anume pe terenul culturii populare. Subt raportul acestui culturi — se vorbește doar atât de insistent despre aceasta — este de considerat un factor de decisivă importantă: potrivirea omului cu peisajul, legătura intimă între un popor și orizontul în care este așezat. Această relație nu e întâmplătoare și nu e realizabilă prin improvizație: ea e rodul unei îndelungate și tainice colaborări, e marca secretă și inimitabilă a oricărei culturi populare vechi, autohtone și autentice.

Noi Români am creat cultura populară cea mai specifică a locurilor acestora, fiindcă noi și numai noi ne-am risipit sufletul pe toate văile și pe toate coclaurile ardelene, realizând astfel o interferență, o compenetrațiune între om și fire de o așa de mare intensitate încât ni se pare că munții, pădurile, văile, apele și norii nu pot respira și grai decât în ritmul limbii și cântecului românesc.

Această senzație, greu de definit, de a fi la el acasă aici, de când lumea, Românul din Ardeal o are și Ungurul de pe Pustă, nu o are. Patria spirituală a acestuia e în altă parte. Versurile lui Petöfi sunt reprezentative în cea mai înaltă măsură: „Ce-mi pasă de voi, Carpați încetinați, măreți în sălbăția voastră? Vă admir, poate, dar nu vă iubesc și visul meu nu colindă văile și colinele voastre”...

Om și peisaj: iată turburătoarea dualitate care nu se poate mistifica și între termenii căreia sufletul românesc face trăsătura de unire. Când în Scrisoarea III a lui Eminescu, Mircea cel Bătrân îi spune sultanului:

„Și de aceea tot ce mișcă'n țara asta, râul, ramul,
„Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este”,

el formulează în termeni poetici un adevăr care astăzi se bucură de o largă justificare teoretică în filosofia culturii. Un gânditor austriac, Erwin Reisner, a avut curajul să scrie mai anii trecuți în revista săsească „Klingsor” (a. I, p. 293) următoarele rânduri remarcabile prin sinceritatea lor și caracteristice pentru ordinea de idei în care ne-am așezat: În Ardeal Sasului „îi lipsește solul patriei”. „El poate cânta oricât de însuflețit cântecele lui despre „Land des Segens”, despre „Gipfeln der Karpathen”, cu vorbe și melodii nemțești: câmpia și munții nu vor deveni nemțești pentru atâta lucru, nu vor deveni o patrie, în măsura pe care, pentru a fi autentic în întregime, cântecul ar trebui s'o presupună... Sasul nu poate fi adevărat German decât

în măsura în care nu este Ardelean, și la fel, el nu poate fi Ardelean decât în măsura în care încetează de a fi German. Peisagiu și națiune stau într'o legătură mult mai strânsă, decât se crede de obicei"... Așa vorbește Reisner, dar așa nu se vorbește azi, peste graniță, unde, se pare, Petöfi și Ady au fost uitați.

Românul a avut și are sentimentul obscur și inanalizabil de profund al solidarității sale cu pământul ardelean și această solidaritate iese la iveală mereu în cultura noastră populară.

Și de aceea naționalismul țaranului nostru nu țipă; nimeni nu iese în stradă să țipe cât de tare își iubește casa. Nu ne pot interesa deci decât prea puțin indignările șgomotoase de proprietari sau arendași falimentari. O țară nu se cucerește decât lent și nu se ține decât prin nesfârșita și îndelung răbdătoarea dragoste — și nu prin porunci. Iar când drept piese justificative ni se aduc înainte cioburi de istorie, noi să ne aducem aminte că legăturile noastre cu acest pământ trec dincolo de aceste cioburi și au semnificații geologice.

ION CHINEZU

ARDEALUL ADOLESCENȚEI NOASTRE

Ce a însemnat Ardealul în copilăria și adolescența noastră, a celor cari, în vechiul regat, ne duceam, în 1916, să punem cei aproximativ nouăsprezece ani ai noștri în creuzotul, în care avea să ardă spiritul unei nații pentru a-și cuceri întregirea politică, ne interesează nu numai pe noi, ci va interesa odată istoria duhului de pe aceste țărâmur.

Societatea românească realizase primele tacturi politice: unirea principatelor și independența regatului, după care, într'un relativ repaos aparent ca după o mare efortare, se dăruia preocupărilor sociale și culturale. Instinctul politic totalitar se organiza însă în adâncuri și elabora, cu o fatalitate organică, viziunea sublimă a unei Români așezată în făgașuri dacice. De aceea, la sfârșitul veacului trecut, jocurile literare sau dialecticile pe teme sociale au mai încetat sau au trecut chiar pe al doilea plan și a apărut, în toată puterea ei, mistica Ardealului! Era pentru întâia oară în istoria Românilor când o idee cuprindea, mai mult sau mai puțin, pe toți Români din toate straturile sociale și din toate locurile, căci la mistica regăteană a Ardealului, acesta răspundea cu mistica „Țării”, până și țărani spunând, cu acea liniște geometrică și implacabilă a Românului dintre Carpați: „noi vrem să ne unim cu Țara!” Dorința unirii cu Ardealul s'a întins repede ca o văpae pe miriști și a devenit, în anii de înaintea războiului, însăș forma spirituală, forma entelehială, în care trăia fenomenul românesc. În perspectiva acestei uniri, noi vedeam o îndoită izbândă: pe de o parte, și în primul rând cuprinderea la un loc a tuturor Românilor, căci Ardealul era în imaginația noastră și un simbol al procesului de unire a tuturor provinciilor românești, din care cuprindere avea să rezulte trăirea în modalitate esențială unică a sufletului și rosturilor românești sub soare; pe de altă parte, corectarea social-morală reciprocă și mai ales purificarea societății românești de ultimele rămășițe ale influențelor turcești și balcanice, prin virtuțile primare ale Ardealului. Ideal național de înaltă ținută și devorantă aspi-

rație, dar și ideal social-moral totodată, deși în primul rând național, idealul unirii cu Ardealul punea stăpânire pe toți și mai ales pe cei tineri, ce învățau în școală și în afară de școală că poporul românesc mai are de dat o luptă, care să încheie o istorie de două mii de ani, înainte de a începe alta, de data aceasta mai mult culturală și de organizare lăuntrică. Noi aveam sentimentul precis că ne găseam aproape de acest punct median, aflat între istoria bimilenară a întregirii noastre și istoria de cultură în sine, care va urma, și făceam tot ce putea sufletul arzător al unui adolescent pentru a grăbi apariția acestui punct de foc. Sentimentul că trăiam în preajma unei mari minuni și a unei mari încercări, dădea un sens tare și inefabil vieților noastre tinere, pe care puține generații l-au putut avea, dar care oferă și explicația eroismului și martirajului, de care a dat dovadă tinerețul — și împreună cu el cei mai în vârstă — în anii de cumplită prestație istorică a războiului, ce în adevăr n'a întârziat să vină...

Ardealul a fost funcția etică și metafizică a adolescenței noastre. Indemnuri formale sau sugerări discrete, elanuri vajnice sau acorduri minore, nostalgii și credințe, polarizate an de an în jurul imaginii Ardealului, au creat un ethos, ai cărui nezdruncinați cruciați ne socoteam cu anticipație. În școală, plângeam cetind „Fefelega” lui Agârbiceanu, în care vedeam însuș Ardealul văduvit rând pe rând de copiii și de darurile lui, fremătam recitând poeziile lui Goga, ne armonizam sufețele cu strofele lui Coșbuc, ne umanizam trăind lumea ardelenească a lui Slavici și lăsăm să picure în ființa noastră cadențele sfioase ale versurilor lui Iosif... Toate acestea erau frumoase în sine, dar erau frumoase pentru noi și fiindcă erau lamura spirituală a unor frați trăiți în vitregie. Mai mult și decât în școală, ne documentam asupra Ardealului în lectura și preocupările de acasă.

Lectura noastră de atunci! Era o activitate ascetică și benedictină, o aspră disciplină ocultă, o iluminare, o dăltuire și o ardere a ființei noastre, pentru a putea intra fără nici o stridentă într'o imensă frescă de sacrificați pentru izbăvirea neamului. Ceteam cu înfrigurare volumele lui Nicolae Iorga, în cari șerpuiau flăcări de entuziasm concentrat, evocări magnifice, muștrări adânci; în cari răzvrățiții, popii și cărturarii Ardealului, apăreau în umile procesiuni sfinte; în care obida fără nume pentru suferințe nemeritate se degaja singură din lucruri... Consultam tomuri de documente ardelenesti, ne entuziasmam de figura de mare celnic, făcut să băciuiască o împărăție, a lui Șaguna, așa cum reieșea din admirabila monografie a părintelui Lupaș, pe care ne-o furam unii altora, ceteam ziare și broșuri, palpitam, ca de o întreprindere personală, urmărind discursurile neînfricate, pe

care trimișii Ardealului românesc le țineau în parlamentul dela Pesta, ne bucuram cetind programele serbărilor românești din satele și orașele de dincolo de Carpați, iubeam, compăttimeam și nădăjduiam pe această sacră vocabulă, „Ardealul”, mai scumpă decât toate nestematele tinereții noastre.

Și fiindcă activitatea individuală nu ne ajungea, ne adunam mai mulți și organizam ședințe de inițiere și de trăire a doctrinei naționaliste, în care problema Ardealului avea locul de frunte. Pe lângă biblioteca personală, aveam biblioteca noastră comună cu cărți multe și rare, din care s'ar fi putut informa și un om de Stat. Țineam liste de bibliografii pentru toți Români de peste granițe, cumpăram ultimele cărți, ne abonam la ziare. Și nu eram decât niște elevi de liceu! Cel ce scrie aceste rânduri era abonat la „Tribuna” și „Românul” și își procura cărțile, nu numai cele naționaliste dar și cele de cultură generală, dela o librărie din... Arad, deși cele mai multe din aceste cărți erau editate în vechiul regat! Mi se părea mult mai firesc să le cumpăr de acolo și trecându-le prin vamă, decât din imediata apropiere unde apăruseră. Acest amănunt indică poate mai mult decât orice orientarea noastră spirituală de atunci. Iar ședințele noastre de inițiere în viața Ardealului aveau întreg fiorul sever și duiosiiile unor ciudate incantații, al unor liturghii. Ne împărtășeam, în gesturi domoale și vorbe șoptite, având frunțile plecate peste adâncul ființei noastre și peste misterul neamului, cu sufletul Ardealului. Li admiram tinerește rezistența, îi trăiam în tăceri prelungi suferințele, ne converteam existența în rugăciune pentru el. Când întrunirea noastră lua sfârșit, după un ceas, două, ori mai mult, ne despărțeam cuminiți, impersonali, purtând cu noi fragmente de epopee și având impresia că suntem înconjurați de umbre scumpe. Ce nu știam noi atunci! Eram la curent cu toate mișcările din Ardeal, știam istoria ultimelor două sute de ani ale acestuia cum n'o știam nici pe departe pe aceea a vechiului regat, ne perindam în închipuire figurile luptătorilor, revoluțiunile, amăgirile din partea stăpânilor, suplicele la Viena, epoca absolutistă, legea naționalităților nerespectată niciodată, activitatea în parlamentul străin, pasivismul demonstrativ, reluarea activității... toate fazele și popasurile, sângerările și triumfurile lăuntrice, bucuriile în mijlocul durerii și, mai ales, întrevedeam sufletul marei așteptări încordate, sufletul colectiv al Ardealului arcuit într'o încăpățănare organică asupra intuiției viitorului său. Orice se întâmpla în provincia de peste Carpați ne interesa. Urmăream creșterea numărului școalelor românești pe comitate, asistam la lupta lor patetică de a se menține ca o flacără în bătaia vântului, ne durea, ca de o elegie com-

pactă, când o școală confesională era trecută la stat, ne simțeam ofenșați în ultimele noastre articulații când aflam de nedreptățile jandarmilor, notarilor, birăilor, solgăbirăilor și fișpanilor — și ne durea mai mult decât o apăsare pe rană când, uneori, se isca o neînțelegere între unii fruntași ai vieții românești de acolo...

Cu acest suflet, am intrat în războiu. Unii încorporați la leatul lor, alții voluntari, iar cei mai mici, cercetași. În tot timpul marelui războiu, imaginea Ardealului a fost drapelul nostru. Foștii cetitori ai istoriei Ardealului, părtașii reuniunilor intime de inițiere în viața fraților asupriți, micii benedictini naționaliști, și-au făcut datoria acolo unde era inima primejdiei. Au luptat crezând întotdeauna că merg la înviere și nu la moarte. Au murit prea adesea, dar au murit simplu, fără să știe ce sacrifică, fiindcă n'au avut niciodată o contabilitate personală. Dacă au răbdat și au slăbit, era pentru că țara să se îmbogățească. Dacă uneori au fost tăiați în bucăți de către dușmani, era pentru ca bucățile Patriei să se adune la un loc. Iar dacă au supraviețuit, au făcut-o în chip tot atât de simplu, ca și când nu ei, ci suplinitorii lor ar fi rămas în viață... Cei mai mici, copiii și preadolescenții, cercetașii, au slujit în spitale, au făcut legături între unități militare ori au murit pe margini de drumuri, pe timpul băjeniei. A fost cruciata copiilor noștri.

La baza unirii Ardealului cu România este tot ce e mai adânc în viață: suferința. Și tot ce e mai frumos: tinerețea.

Iar bucurie mai mare nu am avut decât atunci când armatele noastre au intrat pentru întâia oară în Ardeal, la începutul războiului, și cetate după cetate, suflet după suflet, se desrobeau și se alipeau la cetatea sufletului românesc. Sau atunci când armatele noastre, de data aceasta cu mucenicia celor doi ani de moarte și de suferințe, la sfârșitul războiului, au intrat din nou în același Ardeal al sufletului nostru. Ni se părea atunci că retrăim zilele Genezei și că geografia existenței se creiază din nou. Pământul se despărți de ape, ne-Românii de Români, și stihiiile vrăjmașe ale istoriei noastre au intrat în vizuini de umbră și de neputință veșnică.

Astăzi Ardealul e așezat la loc de cinste în spațiul sufletului românesc. Istoria lui și epopeea luptelor pentru unire vor fi de învățătură tuturor urmașilor. Ceeace alte popoare au avut dela începutul istoriei lor, noi am avut după aproape două mii de ani de transfigurare. De aceea nu vom uita ce am fost și vom înțelege cum trebuie să fim de astăzi înainte. Căci acum începe Via Appia a destinului românesc.

Brăila, 1 Decembrie 1936.

VASILE BÂNCILA

ÎNCHINARE

Înalță-mi, Doamne, sufletul spre tine,
Cum urci pe măguri soarele și norii,
Cum crești în frunza plopilor fiorii,
Mirezmele și lacrimile. Cine

Va trece peste inima-mi lumina
Din cerul basmului — să nu mă mai trezesc !
Să-mi inflorească'n preajmă răzoarele, grădina,
Subt adiere lină de cântec ingeresc. . .

Când pulsul poartă foc și amintiri
Și gândul lasă aripa să-i crească,
Trimite din grădina ta de trandafiri
Un vânt prelung cu liniște cerească !

Și-mi dă uitarea plantelor din lacuri,
Sau fericirea calmă din povești:
Să-și scape visul telegării printre veacuri
Și vraja lui să n'o mai isprăvești. . .

Călătorind meleagurile toate
Cu dorul tău în suflet ca merinde,
Să te simțesc aproape când s'abate
O stea din cer și'n munte se aprinde.

Când pacea cade, ploaie de petale,
Din crengile de-azur, din constelații,
S'adun în suflet imnuri și vibrații
Din simfonia crângurilor tale !

RADU BRATEȘ

PARASTAS

Din clopotnița din deal, veche, înegrită de ploi și de vânt, cu spărturi în acoperișul de șindrilă, glasul răsunător în adâncimi al clopotului celui mare, porni desdedimineață, ca în toate Duminicile. Un răstimp se îngrămădiră peste sat numai valurile lui apoi își amestecară vuetul și țiuitul și celea două clopote mai mici. Cerul era înalt, senin și prin văzduhul proaspăt și miresmat de rouă nu zburau decât rândunici. Soarele încă nu răsărise.

— Tare se mai grăbește părintele Dănilă — mă mir eu înaintea rubedeniei mele Ilarie.

— Se grăbește că-i om iute și nu-i place să aștepte oamenii după el.

— Ce să aștepte? Dumineca socot că ar dormi și ei mai mult, dacă i-ar lăsa în pace părintele.

— Te 'nșeli, bădițul meu! Plugarii nu pot dormi Dumineca mai mult ca în alte zile. Se trezesc odată cu rândunica. Așa-i face obiceiul. Apoi văcarii, stânarii și căprarii și Dumineca sună din corn cu noaptea în cap. Cine să dea vitele în ciurdă?

Ieșirăm din curte în ulița largă și frumos măturată.

— Pentru ziua de azi am o rugămintă, bădiță Vasilie, — încep rubedenia mea. — Să nu ieși din biserică îndată după împărțitul anaferei, să mai rămâi puțin. Va slugi părintele Dănilă un parastas pentru hodina sufletului roabei lui Dumnezeu Paraschiva.

Eu mă oprii o clipă. Imi părea cunoscut numele, dar nu-mi mai aduceam aminte cine este.

Ilarie îmi văzu nedumerirea în ochi, zâmbi cu bunătațe și zise:

— O pomenesc rar, păcătosul de mine, nu-i mirare că i-ai uitat numele. E nevasta mea, răposata, bădiță Vasilie.

— Da, așa e! Paraschiva! zic eu.

— Am dus Vineri făină la prescurarița să facă un parastas, colăcei și o liturghie de prescuri. N'am mai pus paus după ea de vr'o trei ani. Hei, așa suntem noi oamenii, neputincioși! Când ne moare

cineva de-aproape, o zi două, ba chiar și săptămâni, ne pare că-i sfârșitul lumii, și că nu mai are pentru ce răsări soarele pe cer. Dar, apoi, trec lunile și anii și rana se vindecă. O vreme mai rămâne ca un fir subțire de pânjenis care ne leagă de cel plecat dincolo, apoi se rupe și acela, se topește, și în văzduh și în sufletul nostru. Când îți vine, peste ani în minte chipul, nu mai știi dacă omul a trăit aveau lângă tine, ori l-ai văzut în vis. Da, bădiță Vasilie, dela o vreme, — târziu la bătrânețe, — visul și viața se tot amestecă.

Mergeam încet pe ulița largă și curată. Din când în când ne dădeau binețe creștinii îmbrăcați de sărbătoare, cari aveau același drum ca și noi.

Eu mă gândeam la Paraschiva aceea pentru care să va sluji azi parastas la biserică. Da, fusese nevasta lui Ilarie! Imi aduceam acum bine aminte de ea. A fost o femeie frumoasă ca un steag și harnică volbură! Murise, ca trăznită într'un ceas, și-mi lăsase rudenia cu copiii abia răsăriți. Ilarie era, atunci, să înnebunească. Trei noți a chemat-o din mormânt. Apoi s'a frânt, ca o cârpă. Nu-mi aduc aminte, când mai veniam pe-acasă, să-mi fi vorbit mai mult de ea.

— Eu socotesc douăzeci și cinci de ani. Să fie atâția dela moartea ei, Ilarie?

— Atâția sunt, bădiță Vasile, mă mir că-i mai ții minte și dumneata.

Glasul lui se muie de-odată. I se opri și o lacrimă în gene. Iși scutură capul și zise:

— Potop de ani! Dacă ar fi să trăești mereu cu amintirea în suflet, te-ar strivi ca pe o ciupercă. Hei! Ea se va hodini acolo unde e. Morților le dorim odihnă. Și nu e bine să-i învii mereu cu gândul pe cei cari au trecut pragul cel înalt. Ci, să-i lăsăm să hodi-nească în pace.

— Cât ați trăit împreună, Ilarie? Șapte ani?

— Opt, bădiță Vasilie!

El tăcu și merserăm un răstimp muți. Drumul era tot mai preserat cu oameni în port de sărbătoare, cari mergeau la biserică. În răstimp, mai trase clopotul și a doua, și a treia oară. Într'un târziu îl aud pe Ilarie:

— Era o nevastă ca o suveică de harnică, bădițul meu. Nu stătea de loc, nici să-și lege năframa... Și avea un cântec pe care-l cânta din fetie:

Foaie verde lemn domnesc
 Lucru de mă prăpădesc,
 N'am vreme să mă iubesc
 Cu badea să mă 'ntâlnesc,
 Două vorbe să grăesc.

— Par'că-mi aduc și eu aminte, Ilarie.

— Iți vei aduce, că-l cânta mereu.

Vedeam acum limpede pe Paraschiva: înaltă, subțire, oacheșe, cu sprâncenele îmbinate, cu trupul drept ca o sulită, cu privirea poruncitoare. Eu le fusesem naș la cununie. Ea nu credea că voiu veni să le fac cinstea, — un om cu atâta carte și avere! — și se roșise ca un bujor de bucurie și mândrie când mă văzu. Le-am făcut atunci dar de nuntă doi boi și două juninci. Paraschivei i-am adus și o năframă de mătase vișinie. Când a despăturat-o și a văzut cât era de mare și frumoasă, i-au dat lacrimile. Scumpă femeie!

Ilarie nu mai spuse nici un cuvânt până la biserică.

Am ascultat liturghia cu evlavie, pătruns de amintirile trecutului. Ce frumoasă fu acea slujbă a parastasului! Nu știu dacă am mai auzit-o de două ori în viață. Cântările sunt pline de poezie, de imagini și de înțeles adânc. Par'că ar presăra peste suflet prav luminos, imaterial, de dincolo de moarte... Cu adevărat deșertăciune sunt toate, și vieța aceasta e umbră și vis... Și în zadar se tulbură tot pământeanul... Când dobândim lumea, atunci în groapă ne așezăm... Acuma m'am odihnit și am aflat ușurare multă... Unde nu este durere, nici suspinare, nici întristare, ci vieță fără de sfârșit... Din a cui înțelepciune au răsărit acestea maxime ale vieții și ale morții?

M'am simțit înduioșat, și, oarecum, înfrânt. Imi ștersei o lacrimă.

Privirile albastre ale lui Ilarie nu se umeziră, ci se măriră și deveniră nespus de clare. El îmi făcu semn să ating și eu cu mâna parastasul, ca întreaga roată de creștini, având la mijloc pe părintele Dănilă, care înălțase pânea până la înălțimea capului.

— „Vecinica ei pomenire!”

— „In veci să fie pomenirea ei”.

Luai o bucățică din pâinea stropită cu vin și mă retrăsei în strană, unde-mi era locul de câte ori veniam în sat, acasă... Nu-mi pot da seama prin ce asociere de idei, m'am trezit murmurând:

„Foaie verde lemn domnesc
 Lucru de mă prăpădesc,
 N'am vreme să mă iubesc
 Cu badea să mă 'ntălnesc,
 Două vorbe să vorbesc.

Le repetai de câteva ori, în vreme ce silueta de viespe a Paraschivei părea că trece în lumini prin curtea părintească, prin grădină și de-

odată îmi veni în minte și sfârșitul cântecului din fetie al Paraschivei:

Două vorbe și-un cuvânt
Că atâtea'n lume sint!

Ilarie supraveghea împărțirea pausului la ușa bisericii. Câte-un colăcel, câte-un păhărel de rachiu la bărbați. Ochii lui erau mereu sticloși. Imi păru că i se înăsprire și glasul.

... Priveam prin pereții bisericii. La ce mă gândeam?

Imi adusei aminte că Paraschiva murise fulgerator la nașterea celui de al patrulea copil... Da, la nașterea nepotului Ioniță, pe care l-am cununat tot eu, acum sunt cinci ani.

Iată-l lângă tatăl său, ca un brad. El ține ulciorul cu rachiu...

— Dumnezeu s'o ierte!

— S'o ierte Dumnezeu!

Și creștinii ies pe rând din biserică închinând pentru odihna celei adormite.

... Adormite?... Cum? A trăit aievea acea Paraschivă pentru care creștinii iau un colăcel și dau de gât un ciocan de rachiu? Nu e un vis de demult? Hm! Are dreptate rubedenia mea Ilarie: dela o vreme, mai ales la bătrânețe, amintirea se amestecă cu visul. Hei! Așa este! Sunt bătrân și eu!

Ajuși acasă, după ce prânzirăm, am mai întârziat la un pahar de vin. De-odată rubedenia mea Ilarie, mă întreabă:

— Ce crezi dumneata, bădiță Vasilie, ce va fi hodina aceea de dincolo? Le-o tot dorim morților, și nu știm ce este. Ne dăm cu gândul, dar apriat nu știm.

— De unde să știm dacă n'a venit nime de dincolo să ne spună! — zic eu. Poate tot biserica nimerește când spune: „unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare”.

— Dar de ce fel de durere, întristare și suspinare poate fi vorba, bădițul meu, după ce trupul care suferă putrezește în pământ? Dincolo de pragul cel înalt nu mai poate fi durerea de aici. Eu m'am gândit mult, dela moartea Paraschivei, și-mi pare că odihna aceea e tot una cu iertarea. De aceea zicem la fel: Dumnezeu să-l ierte, sau Dumnezeu să-l odihnească. Socot că sufletul rămas gol, numai în iertarea și împăcarea cu Dumnezeu, ajunge la pace. De aceea punem pomeni și dăm slujbe pentru cei răpoșați. Să fie iertați pentru a se putea hodini.

Un răstimp nu-i răspunsei. Imi părea că are dreptate. Ilarie era cufundat în gândurile lui și nici nu băgă de seamă că nu-i răspund.

— Hodina de-acolo, nu-i hodină dela lucru și dela greutățile

vieții. O astfel de hodină cine ar putea răbda în veci? Și mai ales cum ar putea-o suferi Paraschiva? Că era ca o flacăară la lucru. Eu socot, bădițul meu, că hodina sufletului e când nu te mai muștră nimic, când te-ai împăcat cu Dumnezeu, când te-a iertat.

— Dacă-i așa, Paraschiva va fi în hodină de-acum douăzeci și cinci de ani. Nu a murit ea curată ca o floare, aducând în lume cu jertfa vieții, cel din urmă copil?

Ilarie se nelișiți.

— Nime nu-i curat, baremi de-ar fi și numai o zi vieța omului în lume, suspină el. Așa spune la cartea sfântă. Paraschiva a fost o femeie cinstită și harnică. Dar când moartea i-a implântat junghiul, eu i-am văzut ochii ei. Erau grozavi, bădiță Vasilie! Era în ei o mirare plină de spaimă, groaznică. Părea că se uită prin ei cineva care dușmănește lumea întreagă... I-a părut rău că moare, bădițul meu, și n'a vrut să înțeleagă rânduiala morții... De aceea are și ea lipsă de iertare... Cum vom avea cu toții, când ne va veni rândul.

Tot inchinând de sufletul răposatei, ne trezirăm dăpănând amintiri despre Paraschiva. Mă simțeam mișcat, în vreme ce Ilarie se tulbură de tot. Ieși în tindă să-și șteargă lacrimile. După ce se întoarse, stăturăm tăcuți la masă. Nu ne mai atingeam de pahare. Ascultam, în amintire, amândoi cântecul din fetie al Paraschivei:

Foia verde lemn domnesc
N'am vreme să mă iubesc,
Cu badea să mă 'ntâlnesc,
Două vorbe să grăiesc;
Două vorbe și-un cuvânt
Că atâtea'n lume sint,
Până m'or pune'n pământ!

Intr'un târziu rubedenia mea rupse tăcerea:

— Afară de cântecul ăsta, mai cânta Paraschiva unul, dar mai rar.

— Afară de care cântec?

— D'apoi acesta din fetie!

Și Ilarie îl recita abia acum complet. Așa cum mi se trezi și mie în amintire abia acum versul din urmă: „Până m'or pune'n pământ”.

— Și care e cel de-al doilea. Ilarie?

El mă privi, se răsândi, și nu-l mai spuse. Oftă încet și șopti:

— Era tare frumos... Dar... l-am uitat.

CULTURĂ ŞLAGĂR

În viața istorică a culturii rațiunea nu are ce căuta. Aceasta pentru motivul că mersul istoric al fenomenului cultural nu poate fi supus unor legi care să-i formeze un făgaș prestabilit de dezvoltare. O încercare de a da un sens culturii este tot atât de hazardată ca și încercarea, care s'a observat în multe epoci ale gândirii, de a da un sens istoriei sau evoluției în general. (Noțiunea de „sens” — natural — implică rațiunea).

Spengler a știut acest lucru, cu toate acestea rarul său dar (pe cât este de rar tot pe atât este și de periculos), pe care el însuși l-a numit *intuiție*, mai ales cu referire la fenomenul istoric, l-a determinat să arate în linii mari destinul culturii. Mărima lui Spengler constă în prima linie în puțința de a fi desfăcut fenomenul cultură de anumite situații concrete (istorice, geografice, politice, etc.), în care el se manifesta și de a-l considera în sine, descoperindu-i scheletul său intim. Spengler a trecut fulgerător dela anumite date culturale la forma abstractă a fenomenului, sărind astfel din particular în inima generalului. Acesta este procedeul oricărei mari intuiții și are avantajul că poate descoperi legea din puține cazuri, sau poate abstractiza dintr'un singur concret, însă are și desavantajul că poate greși adeseori, sau dacă nu, rămâne la afirmații vagi sub forma unor impresii.

Problema care pare de mai reală importanță și de care ne vom ocupa în special, este dacă Spengler are dreptate sau nu prin viziunea lui asupra destinului culturii europene; dacă pretenția sa de a fi descoperit sensul culturii apusene în formele ei de decădere și distrugere este justificată. Această problemă spengleriană de multe ori nu a trezit niciun interes, socotindu-se Spengler în acest caz cu o pornire prea accentuată spre profetie, sau dacă totuși trezea vreun interes, atunci problema se deslega cu multă ușurință într'un sens sau altul, luându-se în considerare câteva cazuri concrete. Cineva îndrăgostit de vremea prezentă ar putea spune că fenomenul cultură, con-

trar prorocirilor lui Spengler, s'a întetit, că nu numai s'au îmbogătit sursele de creație, dar s'au înmulțit și puterile de primire și înțelegere ale produselor culturale. Fără îndoială că dintr'un anumit punct de vedere acest fapt poate constitui un fenomen îmbucurător, însă privind și alte laturi, lucrurile se schimbă. Când este vorba de produse culturale, fie ele de ordin literar, filosofic sau chiar religios, ca să constați o ridicare de nivel nu e deloc suficient o mărire a surselor de creație, și mai puțin o democratizare a produselor, lucruri care pot fi în unele cazuri tocmai opuse oricărei înălțări spirituale. Mărima unui fenomen cultural depinde în cea mai mare măsură de însăși *atitudinea* pe care a luat-o creatorul față de propriul său produs. Poate termenul „atitudine” este prea general și vag, în tot cazul nu se găsește un alt termen mai conturat care să exprime același lucru decât *conștiința* pe care o are creatorul despre opera sa. Gradul de luminositate a acestei conștiințe determină pe autor să privească printr'o prismă mai largă întreg conținutul produsului său, să atașeze mai multă viață omenească unui om (erou), să transforme momentul în monument, după cum ar spune Hegel. Ca un fel de raportare concretă oricine se poate gândi la un exemplu luat la întâmplare, la Anna Karenina a lui Tolstoi, de ex. O temă obișnuită, un adulter și totuși Tolstoi a ridicat această temă la rangul de înaltă operă literară și culturală în speță. Câte teme de adulter n'au fost tratate și înainte și după. Se pot lua de exemplu adulterele lui Dekobra, sau mai bine ale lui Lawrence. Răspunsul la această problemă va fi obișnuit și vag; nu se poate apropia geniul lui Lawrence și mai puțin a lui Dekobra de geniul lui Tolstoi. Totuși, poate, dacă s'ar enumăra calitățile geniului, în multe din ele Lawrence ar egala pe Tolstoi, însă cu siguranță una îi lipsește cu desăvârșire, îi lipsește tocmai conștiința creației proprii pe care o avea Tolstoi în mare măsură și în Anna Karenina mai mult decât în alte locuri. În termeni mai largi această conștiință răsare din însăși concepția pe care o are creatorul despre artă sau despre cultură în genere. Punctul de luminositate conștientă prin care un autor își privește produsul său este locul de comandă al luptei pe care orice operă trebuie s'o ducă cu banalitatea și vremelnicia omenească. Cu cât este mai ridicat acest punct cu atât creatorul are priviri mai largi și prin aceasta sorții izbânzii vor fi mai siguri.

Un alt lucru de care depinde tot în mare măsură nivelul înalt al unei culturi este ochiul publicului; este perspectiva sub care privește lumea orice creație culturală. Din acest punct de vedere putem spune că fiecare epocă are ochiul său propriu. Această perspectivă nu însemnează altceva decât putința de a ghici fără multe ocoluri mărimea

unei creații; este destoinicia de a culege veșnicul din prezent. De obicei se spune că timpul valorifică totul. Cred că această este o maximă prea comodă pe care au inventat-o creatorii oropsiți și mai ales apreciatorii neputincioși. E foarte adevărat că timpul de dăinuire este cea mai reală valoare a unui produs cultural, însă acest timp nu este ceva care să se constate *post hoc*, ci din contra, este o dimensiune intrinsecă a operii culturale, este ceva ce se poate indica cu foarte multă aproximație încă dela nașterea acelei opere. În această privință sunt epoci și oameni care au în grad înaintat darul de a da dimensiune temporală potrivită fiecărui produs cultural, cum sunt și epoci și oameni care sufăr de o miopie înspăimântătoare. Unele epoci au făcut, între operele culturale produse în sânul lor, o ierarhie care a rămas pentru veșnicie. Timpul istoric este mai aplicat spre îngropare decât desgroapare, deaceia sunt foarte rare cazurile când face vreo reabilitare și aceasta spre rușinea epocii respective care n'a știut să aprecieze. Nu e de mirare că într'o epocă de frământare culturală a Rusiei, criticul Belinskii a avut viziunea mărimii lui Dostoewski într'o singură noapte, după ce i-a citit primul roman. Epocile care într'adevăr au o însemnătate istorică se caracterizează prin faptul că dispun de o salbă a timpului în care știu să înșirue după rang fenomenele culturale. Se poate spune pe bună dreptate că înșirare după rang a fenomenelor culturale se face în orice epocă — mai mult — că acesta este un lucru care vine dela sine. Se poate răspunde însă, tot pe bună dreptate, că, pentru ca să faci o ordine după rang a unor opere culturale, trebuie în prima linie să ai în gradul cel mai înalt noțiunea timpului și natural, și a veșniciei, lucru pe care nu-l au toate epocile. Timpul care nu duce, prin contradicție, la veșnicie este singura dimensiune prin care se poate categorisi fără greș orice operă culturală. Această dimensiune a timpului derivă, cum am văzut, atât din conștiința autorului despre opera sa cât și din perspectiva din care o epocă privește fenomenul integral al culturii. Epoca noastră considerată din acest punct de vedere, vom vedea că nu se îndepărtează prea mult de realele viziuni ale lui Spengler.

Este un lucru cu o deosebită semnificație că spiritul filosofic de pretutindeni s'a preocupat cu predilecție de timp, construind în cele mai dese rânduri concepții de o uimitoare arhitectură în jurul său. Astăzi, mai ales, se pare că timpul a devenit o adevărată osie a filosofiei, considerat nu numai ca un obiect pasiv al îndeletnicirilor filozoficești, ci și ca un real mobil interior al acestor îndeletniciri. Gânditorul pe zi ce trece pare că se convinge tot mai mult că timpul, pe lângă că este cea mai reală dimensiune a Existenței, gândirea acestui

timp, sau în termeni mai largi, trăirea lui este cea mai adecvată însușire a spiritualității. Nu este lucru de mirare că mulți gânditori de azi sunt aplicați să traducă Existența prin *Dăinuire* (dacă n'o traduc, în tot cazul așa o înțeleg).

Timpul despre care vorbesc n'aș vrea să fie înțeles numai printr'o latură particulară a sa: prin timp concret istoric, prin timp psihologic, sau prin timp obiectiv transcendent, ci prin conceptul cel mai general al său, printr'o formă jucăușă care să cuprindă posibilitatea fețelor: obiectiv-subiectiv, concret-abstract; ceva ce nu poate fi gândit decât cu un maximum de mobilitate spirituală. Faptul că într'o epocă oarecare a gândirii omenești timpul a fost teoretizat numai printr'o față a sa, nu poate să producă îndoială și mai puțin confuzie în ceea ce privește existența timpului mare, de care vorbeam mai înainte. Real este numai timpul cosmic, dincolo de potențele teoretizante ale omului, timpul care se traduce în cele mai lucide cazuri în conștiința unui Tot, în care se simte o anumită ordine încadrată pe o dimensiune — sau mai concret — în impresia unei *Treceri*. Teoriile n'au putut să prindă decât anumite fețe din viața originară a timpului, fețe care generalizate au sbârcit realitatea. „Teoria este ofilită, veșnic verde este numai viața” a spus cu admirabilă inconsecvență Goethe, omul care voind să salveze viața a creiat cele mai absurde teorii. (Cetitorul își amintește de teoria culorilor pe care Goethe a dezvoltat-o ca o reacțiune împotriva teoriei newtoniene ce nu ținea seamă de viață). Totuși, din punctul de vedere din care privim problema timpului, vom susține că teoria este o icoană, poate fi chiar ofilită, a vieții, sau mai exact, a felului cum cineva știe să dea proporții vieții către care se adresează și care i se adresează.

Plecând dela un fapt de constatare că timpul este o realitate pe care o are fiecare unitate vitală, nu e greu de observat că acest timp, în felul cum este trăit și mai ales în dimensiunile care i se dau, este specific fiecărei unități vitale. Fiindcă suntem pe un plan larg în care cuprindem și speciile animale, nu poate fi vorba despre o concepție a timpului, de aceea putem spune în termeni mai puțin pretențioși că dimensiunea temporală a unui individ însemnează cât poate vedea el înainte și înapoi, privind dintr'un moment al existenței sale. În ceea ce privește omul putem semnala că în legătură cu dimensiunea temporală este și felul său de atașare la marele timp cosmic, iar în a doua linie și direcția în care el știe să teoretizeze acest timp.

Preocupările spirituale și în special cele filozofice contemporane au meritul (merit, care privit din alt punct de vedere, vom vedea mai la vale, că este un simptom important de decadență) de a fi coborât

timpul ca realitate mai aproape de om. Dela timpul absolut, dus pe ultima poziție a obiectivității. pe care-l viza într'un mod oarecum grosolan filosofia dogmatică și care a înflorit în forma lui cea mai atrăgătoare în idealismul german romantic, cercurile sub care este privit acest timp încep să se strâmteze. Timpul absolut era o dimensiune a *Tctului*, timpul relativ devine o dimensiune a părții, reprezentând numai gradul în care partea dispune de dimensiunea temporală. În primul caz avem o tendință de eternizare a temporalului, în al doilea caz avem o tendință de *temporalizare a eternului*. Omul nou a transformat timpul în *vreme*, dintr'o nevoie de înțelegere mai concretă. Concepția relativistă asupra naturii a împins această înțelegere a timpului pe o poziție mai înaintată. Timpul a pierdut aureola sa absolută și universală care se împăca de minune cu știința naturii și în special cu mecanica newtoniană, — devenind o dimensiune în strânsă dependență de sistemul din care face parte, o dimensiune relativă. O direcție interesantă a acestui fel de a înțelege timpul care este cu mult mai largă și mai expresivă decât antecedentele, o prezintă teza biologică care a ținut seama de considerațiile filosofice. În lumea biologică, susține această teză, fiecare organism își are timpul său ca o dimensiune proprie. Altfel se prezintă timpul unui melc, altfel al unei muște și altfel al unui om, înăuntru acestor grupe altfel se prezintă timpul dela individ la individ. Un lucru este însă cunoscut: că dimensiunea temporală depinde în cea mai mare măsură de gradul de evoluție spirituală (evoluție a conștiinței, sau în termeni mai largi, a vieții sufletești) al fiecărei specii și al fiecărui individ. Un melc care printr'un act al său poate chema foarte puțin din trecut și cred că nu are nici o viziune a viitorului, are dimensiunea temporală mărginită la o clipă, la prezent și nimic mai mult. Un câine, fără îndoială, își poate chema mai mult trecut și poate vedea mai mult în viitor. Viața sa presupune o prezență a timpului cu mult mai dezvoltată. E apoi de prisos să mai amintim că din acest punct de vedere omul dintr'un moment al vieții sale poate să-și cheme întreg timpul trecutului său — în unele momente și trecutul istoric — și tot așa poate să-și arunce ochii departe în viitor. Omul, dintr'o anumită perspectivă, poate ajunge, prin trăirea timpului, până când acesta se transformă, prin însăși dialectica sa interioară, în contrarul său, în veșnicie. Omul poate trăi veșnicia, care este contrazicerea timpului, dar este și dimensiunea infinită a lui.

Și acum îndepărtându-ne cu totul de teza biologică, pe care am întrebuințat-o numai ca pe o icoană prealabilă a lucrurilor ce se vor desveli mai la vale, trecem discuția pe un alt plan, în strânsă legătură

cu ceea ce am spus. Să presupunem că epocile istorico-culturale prezintă aceeași variație în dimensiunile temporale, pe care o prezintă speciile despre care am vorbit. Dimensiunea temporală a unei epoci nu este altceva decât gradul în care epoca respectivă poate căsca ochii, ca prin produsele prezentului să vadă trecutul și viitorul, să poată citi din produsele prezentului valoarea prin care se leagă de trecut și prin care rămân în viitor. În sensul acesta putem afirma ceea ce am amintit și mai la început, că sunt epoci care au dimensiunea temporală foarte dezvoltată, au conștiința nu numai a timpului istoric care le leagă organic de trecut, și le dă posibilitatea unei proiectări în viitor, dar au conștiința marelui timp a eternității și tot așa sunt epoci care au dimensiunea temporală a melcului care în prezent pot trăi un trecut foarte redus și un foarte strâmt viitor.

Însă să ne apropiem mai mult de lucrurile care ne interesează, privind epoca noastră din acest punct de vedere.

Putem să spunem, fără introducere, că dimensiunea temporală a epocii actuale se bucură de o îngustime considerabilă. Omul nou care se laudă că a scăpat de fumurile transcendentei, că prin produsele sale spirituale a ascultat mai mult decât oricare altul de glasul vieții este un om care, e adevărat, e foarte prezent, însă în prezentul său se topește foarte puțin din viziunea mare a timpului și în consecință a creat o epocă mioapă. E foarte adevărat că această epocă este aceea care a prins realitatea timpului în forma lui cea mai vitală, în dăinuire; că a transformat timpul în vreme, lucru care este un progres în ceea ce privește formele de sesizare ale spiritului, însă când a transformat vremea în *vremelnicie* și și-a însușit-o pe aceasta ca o dimensiune temporală proprie, a renunțat la perspectiva cea mai înaltă prin care ar fi putut privi lumea, s'ar fi putut privi pe sine, și în consecință ar fi putut privi propriile sale produse spirituale. Iată cum concepția timpului se leagă organic de starea spirituală a unei epoci și tot așa de peisajul cultural specific acelei epoci.

Revenind la teoria biologistă, nu e greu de observat că indivizii sau speciile nu pot valorifica lucrurile decât în cadrul dimensiunii lor temporale. Un individ care își mărginește dimensiunea temporală la o clipă — a prezentului — nu poate să valorifice elementele experienței sale decât înăuntrul acelei clipe. Făcând o transpoziție de planuri, nici lucrurile nu se pot adresa decât prin valoarea lor momentană acestor indivizi, ceea ce este adânc în ele rămâne dincolo. Cu totul altfel știe valorifica un individ sau o specie care are o dimensiune temporală mai dezvoltată. Ca să ne exprimăm concret, putem spune că în cadrele lor existau lucruri care au o valoare istorică;

pot exista lucruri care au o valoare a prezentului prelungit și în cazurile extreme lucruri care pot depinde de veșnicie.

Epoca prezentă este *epoca melc* din acest punct de vedere. Fără să stăruim în nuanțe, accentuăm un lucru izbitor: că totul astăzi se valorifică prin prisma unui prezent îngust. Lucrurile nu se pot adresa omului nou decât prin valoarea lor ce mai momentană, fără ca acesta să aibă nici posibilitatea nici dorința să le privească dintr'o perspectivă mai largă și să descopere miezul etern al lor, să despartă ceea ce este numai valoare actuală de ceea ce se prelungește ca existență în timpul mare. Miopia aceasta, în care omul nou se simte bine, face din epoca prezentă o provincie în care morțile produselor spirituale sunt tot atât de dese ca și nașterile. De aici s'a ivit un pragmatism rău înțeles, un americanism cultural și o stupidă justificare a morții și a momentului. În fața acestor stări de lucruri trebuie adusă viziunea spengleriană spre a i se proba veracitatea.

O problemă turburătoare de care în ultima vreme se ocupă tot mai multe spirite, este cauza acestor stări de lucruri. Neputința omului nou de a încadra într'o perspectivă mai largă produsele epocii sale este, fără îndoială, un indiciu al scăderii spiritualității sale. Cele mai reale repercursiuni ale acestui fapt se răsfrâng asupra propriului său destin, asupra sensului pe care el îl are în lumea culturii pe care singur a creat-o.

O anumită istorie a culturii tinzând să-și dea seama de această transformare a spiritualității omenesti își exprimă impresia (— de altfel în întreg domeniul acestei doctrine impresia este pe primul plan —) că procesul acesta începe în stil mare odată cu Renașterea. Omul retrăgându-se din atmosfera înălțătoare a religiei, a pierdut din propriul său avânt spiritual. Detașându-se de ordinea cerească a vieții — ordine care din punctul nostru de vedere nu este altceva decât împărăția culturii — și îndreptându-și privirea asupra sa, (Umanismul) în modul cel mai natural, omul a câștigat o încredere mai mare în propriile-i puteri, în consecință și-a mărit forțele de creație. Însă aici se întâmplă o ruptură în centrul vieții spirituale. Omul a rămas cu o mare forță creatoare la suprafață, pentru că nu avea un punct absolut de care să lege propriile creații. El a început să-și taie singur aripile care l-ar fi putut înălța la o viziune absolută a lumii, la o participare la Ființă care i-ar fi dat cea mai largă măsură a lucrurilor și natural, și cea mai largă măsură a produselor spirituale. În această ordine de idei Kant este în rândul cel dintâiu printre acei care lovesc în puterile omului. Cunoașterea, cel mai prețuit

instrument spiritual al omului, la Kant merge *alături* de Ființă, nu întru Ființă. (Posibilitățile rațiunii practice de participare la lucrul în sine nu pot constitui o mângăiere care să contrabalanseze îngrăditurile din domeniul rațiunii pure).

Orientarea nouă care l-a îndepărtat pe om de Ființă, de centrul vieții spirituale, ducându-l pe un plan de relativism, sau mai mult, de subiectivism, deși se pare că a ridicat sentimentul eului, dându-i mândria de a se simți pe sine drept măsură a tuturor lucrurilor, totuși însăși această orientare a aruncat asupra lui anatema, degradându-l la rangul de fenomen care se supune legilor naturii. Omul prin spiritul său nu poate participa la etern, iar prin acesta îi este închisă orice dimensiune absolută prin care el ar putea privi fenomenele lumii. Relativismul și subiectivismul născut din spiritul suferind de ontofobie (Kant este cel mai mare modern care a suferit de această boală) este o școală a trecătorului și a morții.

Istoriceste nu se poate susține stricto sensu că această îndepărtare a omului a mers crescând dela Renaștere încoace, pentru că epoci care au manifestat o vădită tendință și puțință în același timp întru participarea la absolut și care aveau cunoștința veșniciei în cel mai mare grad, lucru de care au ținut seamă când au valorificat, au fost și înainte și după Renaștere. În sensul acesta cunosc trei mari epoci care s'a înfruptat în cel mai înalt grad de marele timp cosmic și care au deschis viziunea cea mai largă a produselor culturale: epoca clasică grecească, în care timpul era „imaginea mobilă a eternității” (Plato), epoca romantismului german și marea epocă rusească. În orice caz nu se poate contesta un lucru: că această despărțire de absolut, provenită printr'un vot de blam dat religiei (religia numai întrucât este cea mai tipică firmă a credinței) este un mobil important al luptei pe care omul modern o dă cu transcendența, luptă eroică, însă fatală, pentru că în ea a pierdut cele mai multe flori din cununa destinului său de ființă spirituală). Afirmația lui Spengler: Religia este esența oricărei culturi, privită din acest punct de vedere prezintă o realitate încontestabilă (de aici vine și îngustimea dimensiunii temporale de care vorbeam mai sus, pentru că lipsindu-i reazămul absolutului, îi lipsește și o viziune cosmică a realității și în consecință îi lipsește și puțința de a stabili o ierarhie cu o perspectivă largă între datele existențiale ale epocii.

O altă cauză pentru care epoca noastră a ajuns în acest punct și care este în strânsă legătură cu fenomenul precedent, este suspensiunea în care se află această epocă. Se vorbește în aceasă privință atât de mult despre ruptura cu trecutul, despre căutarea unui drum

nou. Mângâierea este în credința pe care o au aproape toți că această fază este de tranziție și că vom intra într'un făgaș nou de viață. Din punctul de vedere din care ne interesează lucrurile, acest fapt este o cauză esențială a micimii dimensiunii temporale în care trăim. Rup-tura cu trecutul a adus epoca actuală în starea animalului inferior care într'un act al vieții sale nu-și poate chema nici o parte din trecutul său, reducându-și perspectiva timpului la o singură dimen-siune, la prezent. E un lucru evident, că oricărui organism în măsura în care îi lipsește posibilitatea de a rechema trecutul, în aceeași mă-sură îi lipsește și viziunea viitorului. Nimeni nu contestă faptul că în epoca noastră sunt creații de valoare eternă, însă epoca însăși nu-și dă silința să lege aceste creații de valori eterne. Se poate întâmpla ca unele din operele prezentului să trăiască mult timp și să fie mari, însă pentru aceasta trebuie să se găsească un scop înalt în funcție de care să se valorifice. Rupând cu trecutul, epoca noastră a rupt cu vechile idealuri, iar în sânul ei încă nu s'a format o erarhie stabilă de valori față de care să-și plaseze produsele. Orice ființă de oarecare spiritualitate are o dimensiune istorică pe care se bazează. Epoca noastră este o revoltată, ea și-a aruncat toți morții din spinare și a pornit goală la drum. De aceea în domeniul culturii se găsesc nepoți care nu-și cunosc bunicii și natural, bunici care nu-și cunosc nepoții, totul se valorifică prin prisma prezentului, pierzându-se aproape cu desăvârșire grija veșniciei. Creatorului îi lipsește conștiința mare a creației sale de aceea e la modă succesul momentului, iar lumii pri-mitoare îi lipsește puțința de a gusta marele și eternul din produsele prezentului, totul trece ca o creangă pe ape; o privim cu plăcere sau ură până e înaintea nasului, pe urmă se pierde nelăsând nici un regret, nici o nostalgie, nici o urmă veșnică.

Aceasta este cultura șlagăr.

* * *

Planul pe care se pune această problemă la noi prezintă o latură originală și curioasă prin însuși faptul că noi trăim o cultură șlagăr, fără să fim siguri dacă am trăit sau nu o epocă în care să fi parti-cipat prin creație la o înălțătoare viziune cosmică. Istoricul-filosof al culturii românești are de rezolvat o problemă extrem de îngrijoră-toare și anume: dacă momentul românesc a fost sau va veni. Sunt atâtea argumente să credem că momentul în care prezența românească s'a înfățișat mai bine a fost epoca Junimii, epoca în care ajutați de creația populară ne-am manifestat în mare printr'o singură latură —

prin lirică. Cu toate că e turburător acest gând, totuși nimenea nu poate crede că viitorul nu ne ascunde încă un moment românesc în care să ne manifestăm mai simfonic.

Deocamdată însă trăim cu patos epoca culturii-șlagăr. Avem creatori care nu se prea chinuesc cu viziunea largă în timp și care se asigură de timpuriu, prin societăți, pentru timpul când sigur o să devină ratați. Avem apoi mediu care la mare iubește un fel de lectură, iar la munte vrea cu totul altceva.

Brătescu Voinești povestește undeva cum vine un tânăr la el cu un volum de versuri și-l roagă să-l lanseze pe orice cale. La răspunsul bătrânului literat că să mai aștepte, fiindcă e încă tânăr și timpul îl va lansa fără recomandăția nimănui, tânărul replică — „Trăim în epoca avionului“.

Găsesc că acest tânăr este un fruct tipic al epocii actuale. Nu e deloc mirare că această epocă a născut pe junele scriitor cu stomac cultural delicat care nu citește decât foarte puțin și foarte repede, pe urmă se oprește și vrea să elaboreze. Astăzi literatul visează cinci minute și scrie o oră, iar filozoful sau omul de știință studiază un an sau doi și scrie zece ani, uneori chiar o viață, în loc să fie tocmai invers. Și adeseori acești tineri după doi ani de publicistică dau autografe cu un adevărat sentiment de precădere.

Să părăsim însă aceste constatări de ordin empiric și să revenim la considerații de ordin mai general. Momentul în care se află cultura românească își are explicația și în alte condiții decât în cele de ordin general arătate până aici. Prima și cea mai importantă cauză este că viața spirituală românească încă nu și-a format un schelet interior. Valorile culturale la noi încă nu s'au stratificat într'o anumită formă, ca ținând seamă de ele să putem fixa locul pe o dimensiune largă fiecărui produs spiritual. Din această lipsă a unei ierarhii de valori, la noi se importă așa de ușor și așa de felurit, fiindcă totul la un moment dat e bun și plăcut. În această privință semnalăm lipsa unei doctrine spirituale superioare care să întocmească această ierarhie de valori, iar înăuntrul vieții românești culturale să nu poată intra decât ceea ce se împacă cu această ierarhie. (Critica literară românească, trebuie să spunem că n'a făcut nimic în această privință. Cea actuală, mai mult decât cea trecută, rămâne într'o adevărată încărcătură în fața unui criteriu de valorificare, tocmai fiindcă îi lipsește o viziune a totului românesc). Avem însă odihnitoarea nădejde că în viitor, când se va ivi momentul românesc, vom împlânta stâlpii de temelie ai spiritualității noastre.

Și acum câteva cuvinte despre o eventuală deslegare a epocii

actuale. Cum ar scăpa, este un lucru pe care nu-l știi, știi doar atât că omenirea trebuie să renunțe la înțelepciunea comodă care-i aduce confort în viață, să renunțe și la o parte din înțelepciunea practică care o leagă prea mult de pământ și la care i se pare că a ajuns printr'o maturizare de eforturi și să se întoarcă iarăși pe drumul mare, la naivitate. Vor fi atunci noi osanale cu înscăunarea altor zei în care omul să creadă așa cum crede copilul în părinți. Poate o transcedență a valorilor despre care se vorbește în mod îmbucurător în ultima vreme, ar fi un bun leac.

ZEVEDEIU BARBU

ORFANUL

G. PASCOLI

Fulgue, fulgue, fulgue ușor.
Scârțâit de leagăn se aude 'ncetișor.
Un copil plânge, și-și strânge'n gură o mână;
Cu capul în palme, cântă o bătrână.
Bătrâna cântă; „Trandafiri și crini,
In jurul patului tău, sunt grădini.“
In grădina frumoasă copilul adormea,
Și ușori, ușori, ușori, cad fulgi de neă.

TRAD. DE GUERRINA BORSATTI

CLIMATE

Alunecă de pe cetatea verde
Calm diminețile curgând pe praguri
Din continente negura se pierde
Strălimpezilor mări, arhipelaguri.

De iau în ochi această suitoare
Stradelă, străjuită svelt de turnuri,
Curg vițe roșii din coroana mare
Ce-i arde burgului pe cap în unghiuri.

Acestui raiu mirat prizonier
Pe subt ogive 'n liniștea străină
Mă sprijinește, poposind pe scări
Un anotimp în cârje de rugină.

Și zilele se desfrunzesc în visuri :
Tămâia le-o cioplește 'n mari pafale,
Albastru, miezul nopții peste abisuri —
Și-un corn de-argint desferecă din zale.

EMIL GIURGIUCA

O PREZENTARE SENTIMENTALĂ A LUI GRIGORESCU

În editura „Scrisul Românesc“, Craiova, apare o colecție de cărți intitulată „Clasicii Români Comentați“. Unul din ultimele volume apărute cuprinde lucrarea lui Al. Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui*, comentată de dl. I. D. Ștefănescu, profesor la Institutul Catolic din Paris.

Un comentariu la această lucrare nu poate fi decât bine venit. Apărută în 1910, ea avea să umple, pentru acele timpuri, un gol resimțit. Grigorescu lăsase o moștenire artistică neîndestul de *interpretată*. Contemporanii îl acceptaseră în sensul unei contopiri ideale cu motivele picturilor sale. Nimeni nu-și luase timpul necesar unei studieri amănunțite, nimeni delă noi, în acele timpuri, nu avea pregătirea și poate curajul de a pune problema unei analize obiective a fenomenului plastic grigorescian. În revistele literare din epoca de glorie a lui Grigorescu, cronicile artistice erau improvizate și erau scrise de aceia care aveau să lucreze despre acest artist câte o monografie: Al. Vlahuță, Virgil Cioflec și N. Petrașcu. Pentru a putea fi văzută atmosfera în care era privit și apreciat Grigorescu, redau mai jos câteva fragmente din așa zisele cronici artistice ale timpului¹).

¹) *Literatură și Artă Română*, Nr. 3. Anul IV, 25 Ianuarie 1900. „ . . . că sunt dintr'o lume ideală, poetică, din lumea unui visător.“ „ . . . și ne-a dat astfel cel dintâi frumsețea țării, a cărei intimitate nimeni n'a simțit-o până la dânsul.“

„Maestrul Grigorescu — un nou Virgiliu al nostru — ne dă o dovadă strălucită de însușirile noastre de popor, ne vestește ziua de mâine, pune bazele idealului românesc în artă și ne întărește rațiunea de a trăi și spera. Iată gloria lui neperitoare.“

N. Petrașcu, — Cronică despre Expoziția Grigorescu.

Semănătorul — Nr. 4, 23 Decembrie 1901.

„Dintre artiștii neamului nostru, singur domnul Grigorescu a rămas pururea admirat, iubit și respectat de toți Românii. Toate frunțile se pleacă, toate invidiile amuțesc în fața acestui ales, care-a știut să pue cu atâta măiestrie pe minunatele-i pânze frumusețile și sufletul țării sale.“

Al. Vlahuță, — Cronică despre Expoziția Grigorescu,

În felul acesta s'a consolidat lui Grigorescu, încă din timpul vieții, rolul de făuritor al artei noastre „băștinașe”. Vlahuță, datorită prieteniei personale cu Grigorescu, comunității sentimentale, cât și unor intime afinități intelectuale, a luat ca o datorie de conștiință tipărirea cărții, care avea de scop, o justificare a poziției istorice câștigată de personalitatea lui Grigorescu, o interpretare a operei grigoresciene, cât și o definire (în intenție cât mai fidelă) a ei, socotită ca valoare obiectivă. Apariția acestei cărți, care venea ca o încercuire definitivă a unei atmosfere generale, a avut un efect considerabil asupra fixării personalității lui Grigorescu, cât și, mai ales, asupra educației artistice a nouilor generații de intelectuali. Cartea a fost atunci, pentru orice bun român, indiferent de calitățile sale intelectuale sau artistice, un catechism al naționalismului. O fereastră largă apărută ca o iluminare către orizonturi ideale românești, orizonturi care până la Grigorescu păreau turburi și lipsite de prea multă originalitate. Între timp, Grigorescu fiind fără o continuitate în artă românească contemporană, rămânând un izolat, prizma prin care începea să fie văzut, părea că fixează tot mai mult punctul de vedere al lui Vlahuță. Răsboiul avea să răstoarne multe dintre idealurile artistice ale multor țări, iar timpul ridicase din anonimat nume, ca al lui Luchian, Andreescu și o întreagă pleiadă de artiști dotați. Grigorescu rămânea tot mai în urmă, tot mai izolat și tot mai multe argumente cădeau comparativ în cumpăna lui Luchian. În 1925, Virgil Cioflec, unul dintre vechii admiratori ai pictorului, scrie cunoscuta monografie. Este încă în lumea din 1900, e încă pe linia lui Vlahuță. Și poate din aceleași motive care izolau pe Grigorescu tot mai mult, N. Petrașcu scrie în 1930 monografia cu titlul pictorului. Sufletește și ideologic este alături de Vlahuță și Cioflec, se separă însă atunci când discută pictura luată ca valoare în sine. E mai obiectiv, știe să despartă conținutul literar de elementul plastic, se apropie cu pricepere de normele tehnic-constitutive: rămâne însă în concluzie la vechea convingere a celor din generația sa. Rămâne la axioma grigoresciană, la

-- *Idem*, Nr. 6, 6 Ianuarie 1902.

„Pasionată, lumea vine să vadă această galerie de tablouri — opera naturală, poetică, adevărata a întemeietorului și părintelui artei băștinase la noi, a Domnului Grigorescu. Din neastâmpărul, palpitatea, teama sinceră a cumpărătorilor ca nu cum-va să se ridice toate pânzele de sub ochii lor, fără să poată păstra cel puțin o mică imagine a acestei religii noi — s'ar putea scrie o interesantă pagină de psihologie artistică”.

V. Cioflec, Cronică despre Expoziția Grigorescu.

„...muzica colorii lui... transfigurându-le (subiectele tablourilor) cu raza poeziei lui”¹⁾).

Timpul este, indiscutabil, cel mai prețios făurar de forme definitive. Și în cazul de față, al valorii obiective a picturii lui Grigorescu, tot timpului trebuie să-i fim recunoscători că a purificat într'atât atmosfera, încât astăzi, fără a stârni patimi și revolte nejustificate, Grigorescu poate fi judecat fără să se atingă vreo susceptibilitate. Este un fapt constatat că în ultima vreme interesul pentru pictorul Grigorescu scade. Și fără a intra în intimitatea cauzelor, una apare mai întotdeauna ca cea mai precumpănitoare. Faptul că Grigorescu n'a avut urmași, că n'a putut crea școală, nu este un indiciu că arta lui n'a fost chiar în nota justă a specificului nostru etnic? Că atitudinea lui n'a fost decât o rezonanță sentimentală și unor idei ce circulau în literatură și politică în acele timpuri? Că marele său talent și că marea sa emotivitate au trebuit să cadă jertfă unui curent de naționalizare cu orice chip a tot ce se producea spiritual la noi? Se poate ridica obiecțiunea că tocmai de aceea nu a făcut școală pentru că este prea mare; izolat prin superioritate. Dar nu trebuie uitat, în alte locuri, când apărea câte un talent extraordinar, care avea să definească un gen propriu acelei țări, disloca o masă întreagă de talente, care formau acea trenă de glorie specifică în jurul unui mare maestru. Și aceasta tocmai prin faptul că acel mare maestru a găsit nota caracteristică, care latent stătea în sinea fiecărui artist necultivată. A descoperit-o spre a o face productivă. La noi, Luchian, trebuie subliniat acest fapt, a pornit într'un timp pe urma lui Grigorescu; n'a reușit, lucrările lui în acest gen au ceva artificial. Și au mai încercat și alții să lege capăt firului rupt cu moartea lui Grigorescu. N'au reușit din același motiv.

Se poate afirma, că dacă astăzi există o desorientare în privința lui Grigorescu, există tocmai pentru că atât lucrarea lui Vlațuță, cât și celelalte două care i-au urmat îndemnul și punctul de vedere, s'au dovedit a fi clădite pe valori necorespunzătoare unei analize critice de artă. Aceste lucrări, pentru a dovedi o anumită valoare a lui Grigorescu, au făcut apel, prin metoda critică cât și prin forma de expunere, numai la sentimente. Nu a utilizat nici unul, în concluzie, argumente de valoare obiectivă, care trebuiau să definească opera lui Grigorescu nu după subiecte, deci după elementul literar, ci după forma plastică, adică după valoarea ei de pictură. Atâta timp cât în

1) *Literatură și Artă Română*, Nr. 5, Anul IX, 25 Mai 1905. N. Petrașcu scriind despre „O expoziție retraspectivă Grigorescu”.

public a existat rezonanța sentimentală, ca o amintire a acelor timpuri sau ca un dat biologic născut în nouile generații, atâta timp Grigorescu a rămas la locul său. Pe măsură ce timpul consumă și uită, argumentele acestor trei autori ne mai având o valoare de fapt, apar abstracte, și în concluzie, ceea ce susținea valoarea pictorului este destrămat. Aceasta este o consecință logică a materiei, este un rezultat în firea lucrurilor: trebuia prevăzut, trebuia contrabalansat prin analize critice obiective, spre a nu lăsa un idol să stea fără temelie.

De aceea, o comentare a lucrării lui Vlahuță, cu ocazia reeditării ei era necesară. Spre surpriza noastră apare o prefață semnată de dl. I. D. Ștefănescu care întărește punctul de vedere al lui Vlahuță și menține ca atitudine critică pe aceea impresionist-semănătoristă. Anacronismul acestei prezentări, deconcertarea ce o aruncă din nou în spiritele celor aplecați spre artă, ne obligă să luăm o atitudine: să încercăm, pas cu pas, să analizăm justificarea d-lui I. D. Ștefănescu, și cu ea, și reeditarea unui punct de vedere, care astăzi, după mai mult de 30 ani de când își avea rațiune, apare straniu și mai ales periculos pentru viitorul artistic al țării noastre. La noi nu trebuie să domine decât o critică severă și obiectivă, lăsând speculațiile metafizice și divertismentele impresioniste viitorului îndepărtat, când plastica noastră va avea valori definitiv înțepenite în pământul românesc.

I

Domnul I. D. Ștefănescu începe comentarea, prin a scrie, ca prima frază de efect, că „opera pictorului N. Grigorescu nu este încă cunoscută”. Avem impresia că această afirmație, de un categoric rigid și dictatorial, este grăbită și nu poate suporta o contraargumentare. Ne spune că „lucrările lui Grigorescu sunt risipite, în Țară și în străinătate, în colecții particulare” și că „acei ce au scris sau vorbit asupra lui Grigorescu s'au grăbit să ne comunice o sumă de impresii (are dreptate, impresii) culese din studiul unui număr de tablouri, destul de redus, care nu înfățișau nici cele mai puternice producții, nici principalele note ale acestui geniu multiplu”.

Mai întâiu nu se poate vorbi despre opera unui pictor, asupra căreia s'au scris trei masive monografii și o nenumărată cantitate de articole și articolașe, că este necunoscută. Autorii acestor trei lucrări i-au fost contemporani, l-au văzut pe Grigorescu pictând, au urmărit, pas cu pas, expozițiile ce le avea, îl încurajau și-l consultau rețineau

dela el tablouri, deci, toate motive serioase care să ne facă să vedem în aceste persoane trei *in.timi* de-ai operei lui Grigorescu. Așa că, chiar dacă publicul de azi se află la o anumită distanță de picturile lui Grigorescu, prin intermediul acestor monografiști, s'a răspândit în toată țara, uneori banal de insistent, părerile cele mai autorizate cât și convingerile cele mai sincere. Și iarăși, nu se poate afirma despre opera acestui pictor că este necunoscută, când nu există imagini mai răspândite în public ca subiectele tablourilor lui Grigorescu. Se pot găsi pe firme de bombonării, pe pachete de ciocolată, pe cutii pirogravate, pe rame de oglinzi, pe oglinzi de dulapuri, pe coperti de cărți, pe albume, brodate, pictate pe mătase, țesute în covor de părete, în cărți școlare, în „România Pitorescă” a lui Vlahuță, și apoi, copiate și interpretate sui generis de mulțimea de pictorași care știu să speculeze nevinovatele dorințe estetice ale burgheziei noastre.

Iar în cazul când acestei cunoașterii a operei lui Grigorescu i se va opune argumentul că este o cunoaștere de masă fără pricepere, i se poate aduce în sprijin observația, că chiar astăzi, pentru cine se interesează de Grigorescu, poate să vadă, fără prea multă alergătură, în Cluj, la „Pinacoteca V. Cioflec” și în muzeele din București, cel puțin 200 de picturi și desene de ale lui Grigorescu. Sunt lucrări caracteristice aparținând evoluției acestui artist. Pentru un pricepător, pentru cineva pentru care o pictură nu-i numai un tablou, ci un obiect de delectare și de *studiu*, 200 de bucăți, repartizate evolutiv, pot să dea toate elementele necesare unei cunoașteri a lui Grigorescu. Repet, pentru cineva cu pricepere și gust, nu mă gândesc la aceia care tot văd pe Grigorescu de decenii și tot nelămuriți rămân.

Cât privește pe aceia care „s'au grăbit să ne comunice o serie de impresii culese din studiul unui număr de tablouri, destul de redus”, suntem dezorientați, deoarece nu bănuim care pot fi aceștia, atâta timp cât cei trei monografiști nici nu s'au grăbit și nici n'au studiat un număr redus de tablouri.

Mai departe, d. I. D. Ștefănescu spune că „pe asemenea teme” (pe acela al cunoașterii insuficiente), Grigorescu a fost clasat în diferite faze de dezvoltare, că „a fost legat de școala peisajistilor din Fontainebleau” și că, de alții, a fost prezentat „drept un reprezentant al pământului românesc”. Primele observații, este evident, se pot justifica prin aceea, că au fost făcute de istoricii de artă, care, pentru stabilirea evoluției aveau nevoie de aceste cercetări și fixări. Cât privește ultima chestiune ne miră foarte mult, deoarece dsa consideră pe Vlahuță ca pe cel mai bun cunoscător al lui Grigorescu, pe acela care a emis, pentru prima dată, și a determinat și pe urmași, ideea unui „reprezentant al pământului românesc”.

Am amintit mai sus, că dl. I. D. Ștefănescu crede, că „Vlahuță a rămas singurul cercetător al operii celui mai mare pictor al neamului nostru”.

Iată motivarea acestei convingeri:

a) „Vlahuță l-a văzut pictând pe Grigorescu, ani de-arândul, într'o intimitate sufletească de care nu s'a împărtășit nimeni din cei ce au scris asupra artistului”.

b) Lucrarea lui Vlahuță este „rezultatul unei adânci meditații și a unei analize de spirit ales, de om de gust și de suflet de largă înțelegere”.

c) „Vlahuță a stăpânit, asemenea celor mai de seamă critici de artă, și tehnica picturii ale cărei taine le-a pătruns singur, văzând lucrând pe Grigorescu ori pe alți pictori cu care a stat în de-aproape prietenie”.

d) „Vlahuță a avut însă darul de a ascunde erudiția și cunoștințele lui de ordine tehnică. În deosebire de unii critici de artă care-și arată armele ori instrumentele de cercetări și asemeni lui Eugène Fromentin, învățatul și rafinatul autor al studiului „Maitres d'autrefois”, el nu a lăsat să se vadă mai nicăeri știința și metodele cu care a pătruns și a explicat pictura și tablourile pe care le-a analizat”.

e) „Cartea lui Vlahuță, studiu de tehnică picturală, se înalță până la culmile unei opere de valoare etică. Ea devine izvor bogat de povață morală, de îndemn la muncă, la cugetare și la dragoste de patrie. Cu această din urmă însușire, „Pictorul N. Grigorescu” nu înfățișează numai o operă literară de cea mai mare valoare și un studiu științific de tehnică și cugetare picturală: lucrarea lui Vlahuță este o faptă bună, o faptă mare și un îndreptar sufletesc pentru toate generațiile de azi și din viitor”.

Acestea sunt argumentele pe care își sprijină părerea că Vlahuță a scris cea mai justă monografie și în consecință, reeditând-o în „Clasicii Români Comentați” și comentând-o cu prefața pe care o discutăm, nu face decât să ducă mai departe, să scoată din discreția ei istorică lucrarea care a făcut (socotind în timp) operei plastice a lui Grigorescu cel mai mare rău.

Să analizăm măsura în care argumentele d-lui I. C. Ștefănescu corespund realității:

a) Prin argument pune o problemă destul de discutată în estetică și în literatura critică: este nevoie să cunoști tehnica artei plastice spre a scrie critic despre ea? Mai întâiu trebuiesc stabilite cele două feluri de a scrie despre o operă plastică. A interpreta o operă de artă plastică înseamnă a spune părerile strict personale, *impresiile*

ce le ai despre acea operă. A explica o operă plastică, adică a face critică de artă, nu este altceva decât de a discuta *valoarea obiectivă* a operei plastice. Prima metodă corespunde punctului de vedere al spectatorului, cea de a doua a artistului creator. Prima va servi pentru o apropiere de opera de artă, pentru o îndrăgire a ei, cea de a doua pentru o analiză valorică și o măsurare a realității pur plastice. Se pune întrebarea, Vlahuță văzând pe Grigorescu pictând, ce a putut învăța dela el? Iar această întrebare declanșează o altă, cât era de pregătit Vlahuță pentru a înțelege ceea ce vedea? Și încă o întrebare, cât putea oferi Grigorescu din acele „secrete” tehnice ale sale? În sensul strict al noțiunii Grigorescu era străin de ceea ce însemnează cunoașterea materială a elementelor tehnic-constitutive. Pentru el forma în înțelesul lui A. Hildebrand, „ein Komplex bestimmter Bewegungsvorstellungen heisst eine plastische Vorstellung”¹⁾, cât și în corelația ei direct materială cu această definire teoretică, era un lucru necunoscut rațional, ci numai intuitiv. El simțea forma, iar în „Sentinela”, una dintre cele mai bune lucrări sub acest raport, redă o formă evidentă: lipsa elementului rațional apare însă în faptul că n'a utilizat lumina și umbra, deci contrastul, spre a scoate o formă spațială mai concludentă. Și mai departe, Grigorescu n'a cunoscut rațional nici principiile compoziției. La el aproape jumătate din tablouri sunt scene sau poze, deci fragmente izolate, și izolate în așa fel încât apar ilustrații. „Sentinela” lui este o definiție a sentinelei, nu este o compoziție în care sentinela să nu apară izolată. Acest tablou este o pictură care reprezintă „sentinela”, simbolul ideal al celui ce păzește țara. Dar el poate fi luat și ca o fotografie a unui chipeș dorobanț. Ori, Grigorescu nedispunând de cunoașterea rațională a normelor tehnic-constitutive nu le putea nici transmite pe cale orală, ca o explicație la ceea ce picta. Ne întrebăm acum, ce putea înțelege Vlahuță din maniera inspirată în care picta Grigorescu? Ar mai fi o posibilitate, aceea ca Vlahuță să fi fost mai prezent rațional atunci când Grigorescu picta decât însuși pictorul. Această posibilitate trebuie respinsă, Vlahuță n'avea *cultura formală* (nu literară) necesară spre a înțelege intuițiile lui Grigorescu. În cartea sa despre Grigorescu nu-l găsești niciodată canalizându-și analizele către principii generale de artă sau cel puțin către artiști care prin opera lor să fi definit o axiomă tehnică. El povestește ce a simțit și ce a văzut, așa zis, cu ochii sufletului.

1) A. Hildebrand: *Das Problem der Form in der bildenden Kunst* Strassbourg, 1918. pg. 7.

În concluzie, prin faptul că Vlahuță a văzut pe Grigorescu pictând nu a câștigat în cunoaștere nimic, poate doar, aceste două personalități atât de asemănătoare sub raportul receptivității lumii exterioare au putut pe această cale să comunice intim, să se contopească într'un ideal comun.

b) E drept, cartea lui Vlahuță e o carte muncită, conștiințioasă, așa cum lucra Vlahuță întotdeauna. Nu găsim însă în ea „meditația”, afară de cazul când asupra acestei noțiuni nu există o deosebire de interpretare între dl. I. C. Ștefănescu și subsemnatul. Măsura în care Vlahuță a fost „om de gust”, luată această în linii mari, se poate discuta. Gustul său era orientat către un singur țel. Acela al unui lirism și poetizare cu orice preț a tuturor elementelor susceptibile de a fi gustate estetic. Ori, gustul orientat unilateral e defectuos, seamănă a preferință nu a estetism.

Dl. I. D. Ștefănescu spune însă aici un mare adevăr: lucrarea lui Vlahuță este plină de suflet, de largă înțelegere. Într'adevăr, este atâta suflet și sentiment în această lucrare, încât nu se poate să-i citești sfârșitul fără să fi pătruns până la lacrimi. E o dragoste fără margini față de pictor și idilica lui lume, este o contopire ideală cu unele aspirații înalte ale țării noastre, cu unele îndreptățite dorinți de mai bine. Lucrarea are un fior mereu prezent de complect atașament și abnegație personală pentru lumea lui Grigorescu. Aceste motive nu ne îndreptățesc însă de a afirma că datorită lor problema valorii obiective a picturilor sale este promovată. Critica de artă nu trebuie făcută de poeți, ea e mai mult o știință decât o liberă fraternizare cu fantazarea și cu rezonanțele sentimentale.

c) Cât a putut Vlahuță poseda tehnica picturii am văzut mai sus. Tot aici s'ar ivi însă necesitatea de a stabili ce este tehnica în pictură. Pentru a nu ne îndepărta prea mult de subiect, să ne fixăm asupra sensului curent al tehnicii. Ea nu este mecanica actului de pictare, adică economia de timp și material, deci rutina manuală, ci este un titlu foarte cuprinzător al tuturor normelor tehnic-constitutive. Dl. I. D. Ștefănescu crede despre Vlahuță că posedă tehnica picturii; fără îndoială dl. Ștefănescu verifică pe Vlahuță după cunoștințele dânsului. Cum domnia sa face deseori în prefață confuzii regretabile cu noțiunile care corespund unor norme tehnice, desigur că întreg criteriul aplicat cercetării competenței lui Vlahuță e vicios. De exemplu: vorbește despre *planurile* dintr'un tablou (pg. V) ca și când ar fi vorba de o scenă unde apar evidente aceste secțiuni ale perspectivei. La o pictură se poate discuta despre planuri în mod schematic, nu însă la rând cu compoziția, culorile, care sunt complexuri formale

și nu detalii auxiliare ce n'au preț decât în reprezentarea totală și finală. (Pentru lămurire a se vedea cartea amintită a lui A. Hildebrand). La pagina VI amintește despre o așa zisă *cugetare picturală*. Nu știu ce vor zice filozofii despre această sinistă mesalianță, însă credem că această imperechere de cuvinte nu poate corespunde unei realități. Vai de gânditorul ce cugetă pictând și la fel de pictorul ce pictează cugetând (cugetând, nu elaborând rațional).

Noțiunea de *ton*, care este o însușire a colorii de a fi mai închisă sau mai deschisă, este luată, când ca culoare, pg. X, XII, când ca un atribut al acesteia, pg. XII. Amintește despre *valori aeriene*, pg. XIII, când știm că valoarea este un element concret și că este un indice de intensitate a luminei depusă pe obiect. Deci nu lumina ca o rază ce plutește aerian. În alt loc, pg. XIII, scrie despre o *rezonanță bogată de tonuri*. Evident, există o compoziție de tonuri, o armonie de intensități cromatice, rezonanță însă, nu poate fi decât în cazul când admitem o funcțiune nouă tonului, aceea a sonorității.

d) Mai departe afirmă că Vlahuță a avut „dorul de a ascunde erudiția și cunoștințele lui de ordine tehnică”, la fel cu Eugène Fromentin. Compararea lui Vlahuță cu Fromentin are o nuanță accentuată de haz. Acest Fromentin a fost înainte de toate pictor, și-un pictor cu talent și cu realizări. Deci nu se poate pune lucrarea lui „Les maîtres d'autrefois” alături de a lui Vlahuță. Ei se exclud unul pe celălalt prin însăși structura lor intimă. N'au nimic, dar absolut nimic comun. Vlahuță e total poet în cartea sa, Fromentin e cerebral și lucid, analitic și obiectiv, iar dacă uneori poetizează ceva, n'o face denaturând obiectul, ci completând analiza lui cu date de natură senzorială, care pot fi mai bine circumscrise uneori pe această cale. Iar în al doilea rând Fromentin n'a ascuns nimic din cunoștințele sale tehnice, din contră, a căutat să le arate cât mai pe larg, cât mai discursiv, spre a dispune pe această cale opera de analizat într'o ipostasă de obiectivism. Voiu cita câteva rânduri din cartea lui Fromentin tocmai spre a putea să verifice și cetitorii realitatea celor ce le afirm. „Le but est d'imiter ce qui est, de faire aimer ce qu'on imite, d'exprimer nettement des sensations simples, vives et justes. Le style aura donc la simplicité et la clarté du principe. Il a pour loi d'être sincère, pour obligation d'être véridique. La condition première est d'être familier, naturel et physionomique; il résulte d'un ensemble de qualités morales: la naïveté, la volonté patiente, la droiture. On dirait des vertus domestiques transportées de la vie privée dans la

pratique des arts et qui servent également à se bien conduire et à bien peindre⁽¹⁾).

„La base de ce style sincère et le premier effet de cette probité, c'est le dessin, le parfait dessin“. . . „Tout objet, grâce à l'intérêt qu'il offre, doit être peint. Sous ce rapport rien n'est secondaire⁽²⁾).

„L'art de peindre est peut-être plus indiscret qu'aucun autre. C'est le témoignage indubitable de l'état moral du peintre au moment où il tenait la brosse. Ce qu'il a voulu faire, il l'a fait; ce qu'il n'a voulu que faiblement, on le voit à ses indécisions; ce qu'il n'a pas voulu à plus forte raison est absent de son oeuvre, quoi qu'il en dise et quoi qu'on en dise⁽³⁾).

Am luat la întâmplare aceste fragmente; seamănă vreun rând măcar, chiar dede parte, cu acelea ale lui Vlahuță? Și mai ales, se poate spune despre acest Fromentin că a ascuns cunoștințele sale tehnice, când, în toată cartea, la fiecare pagină vorbește cu atâta competență despre mijloace tehnice?

e) În ultimul argument dl. I. D. Ștefănescu consideră cartea lui Vlahuță ca o lucrare de înălțime etică, ca un îndemn la dragoste de patrie, etc. Este o evidentă confuzie a literaturii orientată în aceste sensuri cu critica de artă. Fără îndoială, cartea lui Vlahuță mai mult te îndeamnă să-ți iubești patria decât opera picturală a lui Grigorescu. Ori, chiar în această denaturare a scopului cărții există marea ei lipsă. Ea a rămas ca un monument de dragoste de țară, și de îndemnuri la reculegeri de sănătoasă structură, însă prin acestea iese complet din orbita de interes a criticei de artă și intră pentru totdeauna în aceea a literaturii cu o anumită tendință. Da, într'adevăr, cartea lui Vlahuță este „o faptă bună“, „un îndreptar sufletesc pentru toate generațiile de azi și din viitor“, nu este însă cătuși de puțin o carte de critică de artă, care să poată, prin analiză obiectivă, clasa opera lui Grigorescu în mod definitiv la locul care i se cuvine.

În ultima parte a comentării sale, dl. I. D. Ștefănescu pune problema luminii în pictura lui Grigorescu. Ca factor fizic, desigur că lumina este aceea care dă în natură transparența specifică din pictura lui Grigorescu. Ca element pictural nu este însă lumina în ceeace rămâne, ci *atmosfera*. Când zici lumină indirect crezi mediul care o promovează, umbra. Deci, umbra este un mijloc de a evidenția lumina. Rembrandt a utilizat atâta umbră în picturile sale tocmai spre

1) Eugène Fromentin: *Les Maîtres d'autrefois*, Vienne, Manz. Editeur pagina 150

2) Pagina 151.

3) Pagina 104-105.

a valorifica forma prin lumină. La Grigorescu nu se poate vorbi în acest sens, la el lumina este ca o bae aeriană ce cuprinde și transformă totul. Reduce perspectivele, coboară cerurile, face materia străvezie, rezumă forma, subtilizează până la dispariție linia, introduce note de poetizare formală, acordă scenelor un anumit lirism, și în general, înlocuește realitatea cu o impresie. Și tot acest proces de personificare, de originală interpretare se datorește elementului fizic, lumina. Așa dar, în această accepțiune intră lumina în pictura lui Grigorescu ca factor esențial. Precizarea d-lui I. D. Ștefănescu, cum că Grigorescu ar fi un „virtuoz al liniei și petii de lumină care fixează mișcarea fără a-i ascunde taina” pare prea largă. „Linia și pete de lumină” sunt elemente relative. Linia de lumină nici nu există, în sensul general al cuvântului, iar pata nu poate fi pată decât dacă este încercuită de umbră spre a deveni pată adică suprafață izolată printr'o valoare de lumină deosebită de mediu. În această privință Grigorescu a simplificat procedeul tehnic. Când apare o pată de lumină, ea este numai lumină, nu are însă și culoarea locală a obiectului luminat. Așa că, Grigorescu a pictat propriu zis doar impresia vizuală a luminei, vibrații intense de-ale luminii, nu obiectul luminat.

Mai departe spune: „Ca un Hokusai al vremii noastre și al Europei, artistul notează fără zăbavă și fără răgaz mișcări, schimbări de lumină, etc.”

Comparația cu Hokusai este o afirmație gratuită și credem că dl. I. D. Ștefănescu a făcut-o doar de dragul de a compara două cantități, Hokusai și Grigorescu, și nu două calități. Lumile acestor doi artiști sunt dincolo de vecinătate, stau la antipod. Desigur însă, Hokusai poate fi un frumos simbol de comparație. Nu sunt lipsite de interes vorbeli lui Hokusai în care își rezumă idealul în artă. Redau după monografia lui Friedrich Perzynski¹⁾, una dintre cele mai bune lucrări: „Seit meinem sechsten Jahre fühlte ich den Drang, die Gestalten der Dinge abzuzeichnen. Gegen fünfzig Jahre alt, habe ich eine Unzahl von Zeichnungen veröffentlicht, aber ich bin unzufrieden mit allem, was ich vor meinem siebzigsten Jahre geschaffen habe. Erst in einem Alter von dreiundsiebzig Jahren habe ich annähernd die wahre Gestalt und Natur der Vögel, Fische und Pflanzen erfasst. Folglich werde ich im Alter von achtzig Jahren noch grosse Fortschritte gemacht haben; mit neunzig Jahren werde ich ins Wesen aller Dinge eindringen; mit hundert Jahren werde ich sicherlich zu einem höheren, unbeschreiblichen Zustand aufgestiegen sein, und habe ich

1) Friedrich Perzynski, *Hokusai*. 1908, Velhagen & Klasing pp. 34, 35.

erst einhundertundzehn Jahre erreicht, so wird alles, jeder Punkt, jede Linie leben".

Nu recurg la acest citat spre a dovedi o imposibilitate de comparație calitativă între doi artiști. Ci o fac doar din imboldul pe care-l dă comparația cantitativă a d-lui I. D. Ștefănescu, și care pre-dispune către o serie de analize opera picturală a lui Grigorescu.

Vorbele de mai sus ale lui Hokusai pun fără îndoială problema stilului luat ca mod material de expresie. La Grigorescu nu găsim o preocupare pentru stil. Pe el nu-l interesa ca orice punct, linie sau pată să trăiască, pentru el esențial era tabloul. Grigorescu picta tablouri, de aceea și aplecarea lui către tipuri și poze; Hokusai desena linia și punctul, și numai printr'o afirmare completă a acestora, ca o consecință, urma și aceea a desenului. Stilul lui Grigorescu era manieră, era facilitate tehnică, era o întrecere între mână și ochiu. Ce prindea fugitiv ochiul, mâna căuta să producă, spontan și sumar. Se poate vorbi la Grigorescu despre o metodă, dar nu despre un stil. La el până și personajele au mai toate aceleași poziții tip. Ciobănașii pictați din față stau, cei mai mulți, cu piciorul drept înainte, o poză frumoasă, aleasă, caracteristică, însă prea repetată. De aici se vede că pe el nu-l interesa acel cioban pe care-l picta, ci-l atrăgea ciobanul ca idilă campestră a peisagiului românesc. Carele cu boi sunt mai întotdeauna văzute din față, cu mici abateri spre stânga sau dreapta. Toate vin spre spectator. Apare evident scopul lui Grigorescu: să pozeze subiectele pentru spectator. Și această analiză s'ar putea extinde tot mai mult. Din toate va reeși însă aceeași preocupare a pictorului, spectatorul și spectacolul plastic.

II

Am intitulat aceste rânduri ca o prezentare sentimentală a lui Grigorescu, gândindu-mă, în primul rând, la cartea lui Vlahuță reeditată. După cum am amintit și mai înainte, această lucrare are o singură și esențială preocupare: grija de a reda, prin prizmă sentimentală, tot ceea ce autorul a reținut în contactul său cu pictorul Grigorescu. Se simte în fiecare pagină fiorul prieteniei, dragostea frățească față de pictor și de lumea lui de imagini. Vlahuță a văzut în opera lui Grigorescu, în primul rând, un măreț peisaj românesc. A găsit în ea dragostea de brazda care muncită restituie bogăția și fericire, bucuria cu care-ți vezi frații de același neam în luptă pentru un ideal comun, nemărginita dragoste pentru cerul românesc, pentru păduricea de mestecenî din marginea satului cât și pentru dantelările albastrii ale dealurilor înșirate la orizont. Vlahuță s'a simțit la un moment dat

la mijlocul celor două realități, de o parte pământul și țaranul român, de alta o imagine caldă și emotivă a acestora. Și din același simțământ care a stat și la baza idealului grigorescian, Vlahuță, cu lucrarea sa, leagă punte și justifică pânzele lui Grigorescu prin realitatea românească.

Cine s'a gândit atunci când rândurile lui Vlahuță făceau să tresalte inimi de bucurie și să înroureze ochii, că acest poem al picturii lui Grigorescu, se va găsi într'o zi în situația de a deservi chiar scopul pentru care a apărut? Cine s'a gândit că războiul va întoarce într'atât idealurile, încât problema care l-a determinat pe pictorul nostru la atitudinea sa să devină doar un fapt istoric?

Dacă despre Grigorescu ar fi scris altcineva, un fel de Maiorescu al plasticeii, atunci când ar fi apărut lucrarea, ar fi pornit trăznete de acuzare din toate unghiurile țării. Am fi avut astăzi însă un Grigorescu tot atât de mare, însă valorificat rațional și științific și la locul cuvenit.

Ar fi timpul ca încet și sistematic să se lămurească fenomenul Grigorescu. Să se pună ordine în opera sa, să fie analizată și cântărită metodic, să i se aplice rigorile critice de artă, care astăzi e o disciplină destul de serioasă, să se arate că pictorul nostru e tot atât de mare cum ni l-a înfățișat pe alte căi poezii și că el este un original impresionist. Să se arăte calea greșită pe care a fost canalizat talentul lui Grigorescu și care prin aceasta a fost aservit unor frumoase idealuri naționale, care însă nu trebuiesc consolidate prin sacrificii de natura acestuia. Maiorescu cerea, în 1894, când se disculpa de acuzele de cosmopolitism ce i se aduceau „că numai prin cea mai rodnică muncă națională, prin dezvoltarea caracterului nostru etnic, în limbă, în forma socială și în forma de Stat trebuie să meargă înainte țara aceasta”. Aceste convingeri erau generale, pluteau în spiritul tuturor. Și desigur în multe domenii au răușit și în multe realizări românești trebuie să vedem această generoasă credință. În două lucruri a dat greș, în arhitectura „stil românesc” și în aservirea lui Grigorescu.

Comentarea d-lui I. D. Ștefănescu vine tocmai când trebuia mai puțin. Când lucrurile mergeau încet spre o desfășurare normală, când se fixa poziția în istoria picturii noastre a celor trei inițiatori: Grigorescu, Luchian și Andreescu. Dl. I. D. Ștefănescu este desigur bine intenționat; dar nu înțelegem, de ce acești fixați de idealuri și gânduri din tinerețe mai luptă și azi cu dușmani imaginari, și uită — ah! această uitare, — uită că timpul trece și că tinerețea lor are filă prinsă deja în istoria neamului românesc.

V. BENEȘ

ÎNVIERE

Doruri rămase în zi
Veniți acum mai aproape,
Se lasă întuneric în vii
Și valuri de umbră pe ape.

Dorințele 'nvie mai viu
Și cerul se lasă mai jos,
Rămas-am afară târziu
Cu gândul plecat și întors,

Un stol de lăstuni s'a lăsat
În tremur de aripi zorit,
Din crucea la margini de sat
Coboară un om liniștit,

Pe-un colț de-amintire-a 'nviat
Și i văd acum umărul gol,
Se uită vioi peste sat
Și pleacă pe câmpuri domol,

E oare jitarul cel gras,
Cu trupul greoi și pași rari?...
Pe lemnele crucii-au rămas
Doar umbrele cuielor mari

*

Veni-voi de-acuma mereu
Și'n gând te-oi aduce mai des,
Cristoase născut Dumnezeu,
Iubirea mea moartă 'ntr'un vers.

RUGĂCIUNE

Te-adun Isuse 'n gândurile mele
Din valuri, din pământ și dintre stele,
Te simt întreg în liniștea din mine,
Stăpân și peste rău și peste bine.

Iubirea mea e rodul din pământ
Care mă 'ndeamnă, Doamne, la păcat
Și 'n ea Te-am strâns învins ca'ntrun mormânt
Neiertător dar pururea 'mpăcat.

Am căutat iubirea, apă vie,
Durere 'n voluptate am găsit,
Și m'am crezut fărămă de tărie
Fără 'nceput și fără de sfârșit.

Vei încerca Tu oare să răsbuni
Lumina ce se stinge în păcat?
Cristoase, legea noastră-i din străbuni
Și toți murind pe ei s'au răsbunat.

Plinirea vrerii Tale, Doamne, mâine
Sfârșește 'n gândul meu când mă împac,
Căci am să trec în frângerea de pâine,
Din veac și pretutindenii peste veac.

IULIAN POPA

REVIZIONISMUL MAGHIAR ÎN LUMINA DREPTULUI INTERNAȚIONAL*)

Intr'o vreme când revizionismul *teritorial* maghiar desfășură o nouă ofensivă, ce accentuiază încă regresul înregistrat în ultimii ani în armonia internațională, mai ales prin criza securității colective — el profitând și de atitudinea dușmănoasă ordinei teritoriale și politice în ființă a unor exponenți politici din Occident, — este cu deosebire interesant a constata, că alături de istoria naționalităților central europene, noul *drept al ginților*, acesta ce-și găsește pivotul juridic în actele juridice internaționale ce au lichidat războiul mondial, Pactul Societății Națiunilor din 28 Iunie 1919 și tratatele de pace din 1919/20, vine să condamne prin doctrina, textele și spiritul său, o astfel de acțiune; ce tinde la schimbarea, la modificarea, actualelor frontiere, a acestor frontiere comandate de triumful — după seculară luptă, cu celelalte idei, odinioară călăuzitoare în relațiile internaționale, — a *principiului naționalităților*.

Intr'adevăr, dacă ne referim la locul pe care ultimele tratate de pace, dela Versailles, Saint-Germain, Neuilly sur Seine, Trianon, Sèvres (acesta înlocuit apoi prin tratatul dela Lausanne), îl ocupă în economia juridică a noului ordinii internaționale, constatăm dela început, că dreptul Statelor vede în ele nu numai niște documente *fundamentale*, de bază, — ca unele ce consacră și reglementează nouile stări de lucruri, — nu numai niște acte juridice internaționale mai apropiate ca oricând, în comparație cu tratatele de pace din trecut, de conceptul de justiție, astfel cum el se reflectă în conștiința juridică obștească; ci el vede în aceste tratate de pace și acte de *reparațiune* a nedreptăților istorice ale trecutului. Tratatele de pace din 1919/20 au fost fără îndoială și *generoase* cu învinșii, au spus nepărtinitori comentatori ai lor; „niciodată n'au fost învingători mai generoși cu

*) Idei sistematizate din Conferința rostită la Universitatea din Cluj, în cadrul „Extensiunii Universitare”, la 27 Noembrie 1936.

invinșii, precum au fost învingătorii războiului mondial", remarcase odinioară marele vizionar al unității noastre naționale și luptător pentru înfăptuirea ei, Take Ionescu. O paralelă între conținutul și principiile acestor tratate și acele dela București și Brest-Litowsk — de altfel *nule*, din punctul de vedere al dreptului internațional — ne-o dovedește. Iar ce ar fi fost o „pax germanică” ne-o arată cu prisosință, Memoriile publicate ale lui Ludendorff: o subjugare economică definitivă a tuturor învinșilor, o nouă și ireparabilă ultragiure a dreptului naționalităților — din fericire astăzi triumfător, — o nouă mutilare teritorială a Franței, cu toate regiunile-i miniere din nord-est, aducerea Belgiei eroice, ca pedepsirea pentru rezistența-i față de agresiunea germană, într'o stare de protectorat, etc. În schimb tratatele din 1919/20 „accentuiază încă unitarismul bismarkian” după formula Prof. Th. Ruysen, și nu atinge statutul teritorial și politic anterior războiului, decât acolo unde norma de drept al gîntilor o poruncește, spre a se repara — precum am spus, — actele de violență și de nedreptate din trecut, și a se da, după cunoscuta maximă wilsoniană, satisfacție” legitimelor revendicări naționale, clar definite. „Pentru că oricât timp ar trece, proclamase odinioară școala naționalistă italiană, din secolul al XIX-lea... violența nu se poate transforma în drept” (Mamiani).

Călăuzite de acest principiu, și recunoscând dreptul grupurilor naționale de a se integra în State *naționale*, ultimele tratate de pace au remaniat harta Continentului, consacrand schimbări de suveranitate teritorială, cu atât mai substanțiale, cu cât unele din ele, se aplicau unor state învinse, mozaic de naționalități. Pentru această rațiune — și unica — s'a dislocat Monarhia austro-ungară, în care nici nu era o națiune majoritară, ci doar *două* națiuni privilegiate, și privilegiul fusese consolidat în drept și în fapt prin acea hibridă formațiune politică, *Eualismul* din 1867, toate celelalte naționalități (nu mai puțin de *șapte* precum odinioară arătase Aurel C. Popovici) găsindu-se oprimate politicește, culturalicește și economicește. Acesta a fost marele rol *reparator*, al Tratatelor dela Saint-Germain (10 Sept. 1919) și Trianon (4 Iunie 1920) și din această cauză ele merită să dăinuiască, pentru că prin litera și spiritul lor, ele apar într'adevăr ca „acte de dreptate istorică”.

Căci privite în lumina dreptului gîntilor, aceste tratate *eliberatoare de naționalități* au împământenit în drept pozitiv — ca și primul și cel mai întins ca număr de texte dintre tratatele ultime de pace, acel dela Versailles (din 28 Iunie 1919), — ceeace doctrina dreptului public de mai mult timp preconizase, că „o naționalitate divizată între

mai multe State, posedă dreptul *imprescriptibil* de a se separa de Statele cărora ea aparține, și de a se reuni într'un Stat *național*; și că Statul în care se găsește partea principală a unei naționalități are, printr'un fel de *drept de revendicare*, dreptul de a atrage la sine celelalte părți, care trebuiesc să răspundă la apelul său" (P. Fauchille).

* * *

Prin însăși această constatare, se întrevede că tratatele de pace, creatoare ale noului ordinii internaționale, se găsesc ocrotite de norma de drept al ginților. Concretizând principiul naționalităților, generalizând ca urmare, în măsura posibilităților, forma de *Stat național*, în care indivizii aparținători minorităților de rasă, limbă și religie se găsesc protejați, ele sunt cu atât mai mult, acoperite de autoritatea străvechei regule — fundament al dreptului ginților și al relațiilor dintre State, — *pacta sunt servanda*. Căci, dincolo de recomandările doctrinei și de o întregă jurisprudență internațională, Pactul Societății Națiunilor el însuși, — această chartă constituțională a noului Comunități internaționale, — înscris la începutul ultimelor tratate de pace, ca „un impresionant frontispiciu" (F. Larnaude) al lor, proclamă în Preambulul său, respectul scrupulos al angajamentelor internaționale și caracterul de normă de conduită obligatorie pentru guverne, a dreptului ginților.

Astfel fiind, este evident, că orice pornire de răsturnare a tratatelor de pace — și prin aceasta de schimbare a înfățișării statutului teritorial și politic în ființă, — este condamnată și condamabilă, ca una ce tinde la prejudicierea nu numai a unora dintre semnatarii acestor tratate, ci și la atingerea intereselor întregii Comunități internaționale, a cărei *pace și ordine* — supremă aspirație a ființei umane, — s'ar găsi grav primejduite. De aceea dreptul internațional, — o disciplină ce ambiționează organizarea juridică a Comunității Statelor, — nu poate recunoaște legitimitatea curentelor revizioniste; a celui *teritorial* în special, pentru că acesta urmărind modificarea actualelor frontiere „naționale", apare de a dreptul, ca o acțiune contrarie păcii generale și armoniei internaționale — „ultima ratio" a dreptului ginților, și ca o acțiune de provocare războinică; în acelaș timp, ca o acțiune de regres în evoluția principiilor călăuzitoare în materie de formațiune a Statelor, care astăzi a ajuns la faza primatului principiului naționalităților.

* * *

Dar dreptul internațional condamnă acțiunea revizionistă teritorială, care prin protagoniștii ei, maghiari mai ales, a luat proporții

primejdioase și caracter agresiv, și pentru că în fond, ea este construită pe argumente ce nu pot rezista unei interpretări juridice obiective. Se pretinde astfel, în doctrina revizionistă maghiară, că tratatele de pace, cel dela Trianon (din 4 Iunie 1920) în special, se inspiră din *ideea de pedepsire* a Ungariei și Aliaților ei, pentru că ar fi participat la războiul mondial, și i s'ar atribui pe nedrept inițiativa agresiunii, în pornirea conflagrației din 1914, în timp ce ea, Ungaria, n'ar fi rămas decât „din sentiment” alături de Puterile Centrale. De aci duritatea clauzelor teritoriale ale Tratatului dela Trianon, ce au desmembrat istorica Ungarie *milenară*, care — în fapt, precum atâți cercetători au arătat-o, — nu mai era decât o Ungarie *maghiară*, în sensul de primat politic și economic al *minorității*, ca număr, națiuni maghiare, consacrat prin anachronica legătură politică, *dualismul* din 1867, nefirească și dăunătoare, într'un Stat cu numeroase naționalități, ca acel al Habsburgilor. Trecând însă peste rolul Ungariei în pornirea și purtarea războiului mondial, devenit mai apoi, prin manifestările și rezultatele sale, marele războiu al „naționalităților”, — deși cu toate discuțiile purtate asupra originilor și responsabilității începerii războiului, rolul Puterilor Centrale, a Ungariei, a premierului ei de atunci, Conte Ștefan Tisza, este astăzi precizat, în lumina atâtor documente publicate, — ar fi o mare greșală a se crede că Tratatul de Trianon, reparator al unui trecut de nedreptăți istorice, ar fi pornit dela altă idee de bază, decât aceea a naționalităților. Căci odată adoptat ca principiu călăuzitor de Conferința Păcii, trebuia dusă până la ultimele consecințe, în măsura putințelor raționale de aplicațiune, concretizarea acestui principiu al naționalităților, prin tratatele de pace; în care clauzele *teritoriale* mai ales, apoi cele plebiscitare și până la un punct, acele de protecțiune a minorităților, vădesc rolul său precumpănitor, în consacrarea nouilor stări de lucru. Nu ideea de pedeapsă deci, ci principiul binefăcător al naționalităților, a inspirat economia juridică și diplomatică a ultimelor tratate de pace și mai ales a aceluia dela Trianon. Comandamentele sale au deslocat Ungaria, timp de secole, apăsătoare a naționalităților. Astfel că „principiul naționalităților formează în consecință baza solidă a noii reglementări”.

„În locul sistemului pe jumătate feudal, al Habsburgilor, — accentuiază profesorul american Ch. Seymour, — rest întârziat al unui trecut abolit, ce impunea legile minorităților dușmănoase, majorităților oprimate, puterea politică se găsește atribuită de acum înainte, după dorința celor guvernați”.

Nici *reparațiunile* prescrise pentru desdăunarea pagubelor de războiu (partea VIII-a din tratatul dela Trianon) nu pot fi explicabile

prin ideea de pedeapsă — cum greșit prezintă revizioniștii faimosul art. 161 din Tratat, corespondentul art. 23; din tratatul dela Versailles, — ci din principiul înscris în toate legislațiile moderne, a reparării daunelor pe nedrept cauzate.

Dar acțiونیștii revizioniști merg mai departe: până la a afirma pre generală surpriză, că răsturnarea teritorială și politică a vechii Ungării, s'ar fi făcut cu încălcarea ideologiei wilsoniene, a cărei cardinală idee era *dreptul de auto-determinare*; căci voința populațiilor — factor ce legitimează sau condamnă remanierele teritoriale, în spiritul noului drept al Ținților — a fost ignorată, și încă mai mult, s'au decis transferturi de suveranitate contra voinței populațiilor. De aceea Tratatul dela Trianon s'ar găsi prin însuși acest fapt, anulabil juridicește și susceptibil de a fi supus procedurii de revizuire, ca unul ce nu ar fi un tratat creat de drepturi, ci unul de formă, după caracterul ce atribue tratatelor nevalabile juridicește, profesorul Redslob. Cum a fost încălcată voința populațiilor? Prin neprescrierea *plebiscitelor* cerute de către delegația maghiară la Conferința Păcii; idee, în ultimii ani reluată de Conte Bethlen, în Conferințele sale din Occident, din anul 1933.

Argumentul, merit de a impresiona opinia publică occidentală, totdeauna respectuoasă de voința colectivă a grupurilor umane, nu poate fi însă recunoscut valabil, în lumina noului drept al Ținților. Pentru că un îndoit adevăr este astăzi caștigat: a) că „plebiscitul este inutil, când sentimentul național nu este îndoelnic” (Louis Le Fur), ceea ce înseamnă încă, că față de verificatele iconveniente ale practicei sale, cu mult mai întinse decât ale consultărilor electivă reprezentative, din viața internă a Statelor, plebiscitul trebuie folosit cu prudență și numai când este absolută nevoie de el; și b) că plebiscitul este cu deosebire primejdios într'o țară învinsă, pentru că „a consulta populațiile ei — remarca Frédéric von Martens, — ar însemna a pune patriotismul lor la o încercare, din care ar rezulta, cele mai adeseori, continuarea războiului și exasperarea regimului forței”. Ori, tocmai aceasta era situația Ungariei în preajma începerii lucrărilor Conferinței de Pace. De aceea, contând pe haosul din Monarhia habsburgică dela finele războiului, delegația ungară credea că practica plebiscitară le-ar putea salva unele teritorii, făcând mai puțin dureroasă desmembrarea Ungariei, cea cu multe naționalități. Ori, autorii Tratatului dela Trianon au înțeles să țină semă de recomandările doctrinare în materie plebiscitară și au dat cuvenita interpretare pretențiunilor „plebiscitare” ale delegației ungare la Conferința Păcii. Luând apoi în considerare tot ce putea fi în favoarea Ungariei, dar neignorând re-

vendicările legitime ale naționalităților componente, — care tocmai în virtutea ideologiei wilsoniene trebuiau satisfăcute, — ei s'au orientat, în primul rând după sensul și exprimarea voinței colective a populațiilor, pe care au desprins-o din complexul de manifestări din trecut și din prezent, constitutive a ceea ce s'a numit „plebiscitul de toate zilele“ (H. Hauser), mult superior ca valoare și semnificație juridică, unei consultări populare, într'o zi anumită.

În acest sens numai, și călăuziți de aceste principii, autorii Tratatului dela Trianon au consacrat complexul de remanieri teritoriale, creatoare ale noului statut teritorial și politic din Europa Centrală, caracterizat prin triumful *Statului național*. Ce onorare mai elocventă a voinței populațiilor oprimate se putea pretinde, când constatăm că hotărârile dela Trianon nu făceau decât să legitimizeze și să consacre juridicește o stare *de fapt* preexistentă, căci — o constată Prof. Ch. Seymour, — „diferitele naționalități ale Imperiului ce expira, își constituiseră în mod spontan Guverne proprii, în ultimele săptămâni ale războiului, și distruseseră fără respect sau menajare, tradiții seculare“. Procedând astfel, autorii tratatului ce a redus Ungaria la granițele ei firești și originare — acele dinaintea expansiunii cuceritoare a nației maghiare, — au satisfăcut comandamentele dreptului naționalităților, cunoscut lor în exprimarea cu mult mai categorică, decât orice consultare plebiscitară. Cât privește Transilvania *românească* — și recunoscută ca atare, încă din epoca dăinuirii Monarhiei bicefale, de către numeroși exponenți politici ai vechei Ungarii, de atâți statisticieni germani și maghiari, etc. — voința națiunii române de ali-pire la Statul național s'a manifestat cu toată claritatea, de a lungul dezvoltării ei istorice, căci nu există acțiune conștientă sau instinctivă din trecutul nostru, care să nu fi tins către desăvârșirea unității naționale. Ea s'a manifestat apoi prin acel plebiscit *spontan*, efectuat dincolo de prevederile oricărui angajament internațional, precum a fost istorica Adunare dela Alba-Iulia, din 1 Dec. 1918, ținută deci cu mult înainte de 4 Iunie 1920, data semnării Tratatului dela Trianon, adunare plebiscitară și *reprezentativă* în același timp, caracter arătat prin cei 1228 delegați, prezenți acolo. După cum, — s'a zis și cu drept cuvânt, — tot exprimare a voinței obștești, trebuie privită primirea entuziastă de către populația Transilvaniei, fără deosebire de naționalitate, a armatei române. „În Transilvania, Românii au fost primiți ca eliberatori“, spunea un istoric al Europei de după războiu, Frank Simonds.

Deopotrivă lipsită de temeinicie, este și acea teză susținută de doctrinarii și propagandiștii revizionismului maghiar, că Tratatul dela

Trianon trebuie revizuit, pentru că stipulațiile sale teritoriale desmembrând Ungaria, au distrus unitatea economică pe care ea o reprezenta și astfel a promovat dezechilibrul economic european. „Prin revizuirea Trianonului, va dispărea mizeria generală“, pretinde un revizionist, Aldo Dami. Eroare gravă, nu numai pentru că această afirmație dovedește neînțelegerea originii crizei economice generale, care nu trebuie căutată în reparațiile teritoriale ale tratatelor de pace, de fapt fericită urmare a războiului, ci în considerabila consumație de bunuri materiale și în dispariția atâtor vieți omenești productive, provocate de acel războiu *hiperbolic*, de *uzură* (Gugliermo Ferrero), precum a fost războiul mondial. Dar această afirmație nici nu corespunde adevărului, pentru că Tratatul dela Trianon nu a distrus nici de cum o clasică unitate economică, căci de fapt, ea nu exista. Prețioase mărturii maghiare, din trecut și din prezent, ne confirmă situația-i geografică nefavorabilă pentru viața economică a vechei Ungarii și atestă independența aproape deplină a Transilvaniei și din punct de vedere economic, în cadrul Ungariei de odinioară. Din contra, izvoare recente, apoi cercetările geografico-economice ale Prof. Em. de Martonne, dela Sorbona, ne arată că „România nouă formează, între hotarele ei aproape ideale, o unitate economică deplină“, în care diferitele provincii cu specificul lor economic, cu bogățiile lor, se completează și se armonizează, în chip firesc și fericit.

* * *

Astfel fiind, apare evident că nu se poate nici decum vorbi, despre o îndreptățire juridică a revizionismului maghiar. După cum, deopotrivă neîntemeiată apare și acea mult trâmbițată părere că, pe cale pașnică, dreptul internațional pozitiv ar oferi puțința atingerii obiectivului revizionist, mecanismul art. 19 din Pactul Societății Națiunilor. Departe de aceasta, din înșiși termenii săi redacționali, din cunoașterea lucrărilor sale preparatorii, din faptul că el se referă la tratatele *inaplicabile*: din toate acestea, reese că limita aplicațiunii practice a art. 19 se oprește la domeniul clauzelor *teritoriale* din tratatele de pace, pe care nu-l poate depăși, nici într'un caz. Căci *toate* dispozițiile teritoriale sunt aplicate; ele au intrat de mult, în realitățile vieții internaționale. Apoi Societatea Națiunilor nu are nici decum, o natură juridică de *Supra-Stat*, ci de *asociațiune de State libere și egale* în drept; ceea ce înseamnă că ele numai, ca Părți semnatare ale unui tratat, au căderea — când este cazul și sunt de acord, — să procedeze la modificarea unor clauze oarecare. Dacă ar fi să formulăm o carac-

terizare juridică, vom spune contrar tezei revizioniste, că art. 19 este un text antirevizionist, când îl raportăm la clauzele teritoriale din tratatele de pace.

A-i da orice altă interpretare, ar însemna a-l pune în contradicție cu acel text fundamental al Pactului, art. 10; prin prevederile căruia Membrii Soc. Naț. se angajează reciproc de a-și respecta și menține integritatea teritorială și independența politică prezentă, contra unei agresiuni exterioare: text care, să nu o uităm, a fost înscris la timpul său, tocmai spre garantarea ființei teritoriale și politice a Statelor noi, din Europa Centrală.

Revizionismul teritorial apare astfel condamnat, de întreg ansamblul principiilor și normelor de bază ale noului drept al Țințelor, care alături de evoluția istorică a națiunilor eliberate, îl consideră ca o acțiune sprijinită pe concepții perimate și îndreptată contra intereselor bine înțelese ale Comunității Internaționale și contra păcii generale.

Faptul acesta, că dreptul națiunilor respinge ca nefondat juridicește revizionismul teritorial, este de semnificație deosebită: înseamnă că *legitim stăpânesc teritoriale lor naționale, Statele nou create și întregite teritorialicește* și că orice atingere îndreptată contra lor, este contrarie normei de drept, care acopere cu autoritatea sa — ceea ce este cu deosebire prețios de accentuat, cu toate crizele prin care trece dreptul Țințelor — statutul teritorial și politic, în ființă.

GEORGE SOFRONIE

CORNELIU ZELEA-CODREANU: PENTRU LEGIONARI*

Dl. Corneliu Zelea-Codreanu aduce în viața noastră politică o mare noutate. După bărbații de stat impuși de clasele de sus, după șefii de partide ridicați din păturile de jos, după diplomații ajunși prin abilitate și demagogii ajunși prin minciună, D-sa aduce o ținută de ostaș și vocația unui comandant. De aceea pentru dânsul politica este un câmp de bătălie, așa dar: un câmp de onoare; lupta politică; o problemă de tactică; doctrina: o tranșee care trebuie apărată cu orice jertfă și împinsă vitejește înainte; șefia: o problemă de comandă; partidul: o oaste gata de luptă. În lumina acestei viziuni, toată perspectiva vieții politice se transformă și se înalță. Un ostaș are alte datorii față de Dumnezeu, față de țară, față de sine și chiar față de inamic, decât un om politic în înțelesul de rând. Virtutțile morale își recapătă rosturile lor firești.

Cartea d-lui Corneliu Zelea-Codreanu, *Pentru Legionari*, este și ea un fapt de arme. Declarație de războiu pentru unii, chemare sub drapel pentru alții. Căci după concepția D-sale nu există decât două principii: Dumnezeu și Satana, binele și răul, adevărul și minciuna. Principiile acestea sunt cu neputință de împăcat. Ele sunt în veșnică luptă, pe viață și pe moarte. În jurul lor cresc pe de o parte oștile lui Hristos, pe de altă parte oștile întunericului; pe de o parte oștile naționalismului, pe de altă parte oștile comunismului. Românii sunt chemați să aleagă. Se hotărăște acum, după înfăptuirea Unirii, viitorul însuși al neamului. Se înțelege că orice îndoială ar trebui să dispară. În asemenea împrejurări nepăsarea însemnează dezertare, comunismul însemnează trădare, numai naționalismul însemnează pezență la post.

Naționalismul nu este însă conceput de toată lumea la fel. Unii îl înjosesc în prostia sau neomenia lor. Alții îl socotesc o marfă de import. Alții îl văd ca o simplă formulă de alegeri. Dl. C. Z. C. aduce o concepție cu totul nouă, născută din luptele proprii și ale camarazilor săi, dintr'o neobișnuită experiență de viață și din contactul viu și permanent cu valorile eterne ale neamului. Este legionarismul. Mulți confundă concepția aceasta cu hitlerismul, unii ar vrea să o îmbine cu corporatismul, alții să o așeze ca o varietate oarecare alături de naționalismul nostru mai vechi. Totuși legionarismul nu este nimic din toate acestea. În cele ce urmează ne vom strădui să înfă-

*) Ed. „Totul pentru Țară”, 1956, vol. I. 482 pg.

țișăm doctrina aceasta, în lumina cărții d-lui C. Z. C., în tot ce are ea nou față de doctrinele politice contemporane.

Pentru cel care activează pe plan politic, adică în ordinea transformărilor de veac, cea mai de seamă problemă este cea privitoare la sensul istoriei. Politica neagă și înlătură anumite valori, afirmă și impune alte valori. Ea se desfășoară înlăuntrul istoriei ca un agent de schimbare și de propășire a vieții. Omul politic de rând nu-și dă seama de faptul acesta. El nu se simte părtaș al istoriei. Activitatea lui se petrece fără un sens istoric, între interesele sale personale și ale partidului din care face parte. De aceea el nu simte nici o obligație față de trecut și nu-și recunoaște nici o răspundere față de viitorime. Chiar când prin munca lui ajută vreo transformare istorică, situația lui este asemănătoare cu a salahorului care poartă cărămida pentru o construcție, ca să-și câștige pâinea, fără să înțeleagă nimic din planurile și stăruințele creatoare ale arhitectului. Lucrurile se schimbă cu desăvârșire când e vorba de omul politic creator. Acesta își dă seama precis de rolul său istoric și dacă se simte chemat să acționeze pe planul istoriei, simte și răspunderea întreagă a faptelor lui. Pe înălțimile acestea creația politică se împletește cu înfăptuirea istoriei, încât omul politic nu mai poate nesocoti problemele filosofice privitoare la alcătuirea istoriei, liniile ei de dezvoltare, legile și înțelesul ei. Căci de răspunsul omului politic la aceste întrebări depinde activitatea lui creatoare. Pentru cel care nu crede în legile superioare ale istoriei, care nu descopere nici un înțeles desfășurării ei, care nu recunoaște existența nici unei valori cărmuitoare, acțiunea politică nu poate fi decât arbitrară, lipsită de semnificație, lipsită de valoare, redusă la câmpul intereselor imediate. Dimpotrivă o concepție superioară despre istorie înalță și dă un înțeles nou activității politice. Problemele acestea l-au preocupat și pe dl. C. Z. C. și deslegările la care a ajuns formează îndreptarul ideologic al întregii sale acțiuni. Care este țelul final al neamului? Viața? „Dacă este viața — răspunde dl. C. Z. C. — atunci nu interesează mijloacele pe care neamurile le întrebuintează spre a și-o asigura. Toate sunt bune, chiar și cele mai rele... Țelul final nu este viața. Ci *Invierea*. Invierea neamurilor în numele Mântuitorului Isus Hristos. Creația, cultura, nu-i decât un mijloc, nu un scop, cum s'a crezut, pentru a obține această înviere. Este rodul talentului, pe care Dumnezeu l-a sădit în neamul nostru, de care trebuie să răspundem. Va veni o vreme când toate neamurile pământului vor învia, cu toți morții, cu toți regii și împărații lor. Având fiecare neam locul său înaintea tronului lui Dumnezeu. Acest *moment final*, invierea din morți, este țelul cel mai înalt și mai sublim către care se poate înalța un neam” (pg. 425). Se ajunge așa dar, la o concepție religioasă de filosofia istoriei. Legionarismul însemnează în primul rând credință în Dumnezeu și în principiile eterne ale creștinismului. Aici își are rădăcina întreaga doctrină legionară și întreaga viață a legiunii. Căci comunitatea cea mai de seamă a vieții noastre pe pământ, neamul sau națiunea, înlăuntrul căreia și pentru misiunea căreia se întreprinde activitatea politică, ascultă și ea de legile Dumnezeirii. De aceea dl. C. Z. C. nu pune omul politic mai presus de istorie. Ci îl supune, în

cadru al acesteia, neamului din care face parte, neam supus el însuși lui Dumnezeu. Politica se confundă cu funcția de înfăptuire a legilor dumnezeiești în cadrul firesc al neamurilor. De aceea neamul nu trebuie să se desvolte în chip arbitrar, ci după normele divine. Politica nu trebuie să se facă la întâmplare, ci după linia istorică a fiecărui neam. „Nouă Românilor, — scrie dl. C. Z. C. — neamului nostru, ca orișicărui neam din lume, Dumnezeu ne-a sădit o misiune, Dumnezeu ne-a hotărît un destin istoric. Cea dintâi lege pe care un neam trebuie să o urmeze este aceea de a merge pe linia acestui destin, împlinindu-și misiunea incredințată” (pg. 426). Linia aceasta hotărăște viața fiecărei generații și a fiecărui ins dintr'un neam. „Generațiile se pot așeza pe această linie, se pot apropia sau îndepărta de ea. Având puțința deci, de a da pentru neam dela maximum de viață și onoare, până la maximum de dezonoare și rușine. Câteodată pe această linie se ridică numai indivizi izolați, părăsiți de generațiile lor. În momentul acela, ei sunt toate milioanele de morți și de martiri ai trecutului și viața de mâine a neamului” (pg. 78). Prin urmare un individ aparține cu adevărat unui neam, numai în măsura în care stă în slujba intereselor acestuia, precum la rândul său neamul își are hotărîta dela Dumnezeu o misiune pe care trebuie să o îndeplinească. Individul în slujba neamului, neamul în slujba lui Dumnezeu, aceasta este erarhia valorilor și ordinea naturală a lucrurilor. Nimeni în rânduiala aceasta nu trebuie să se conducă după voia sau bunul său plac, nici poporul, nici căpeteniile, nici indivizi. „Poporul nu se conduce după *voința* lui: Democrația. Nici după *voința* unei persoane: Dictatura. Ci după *legi*. Nu e vorba de legile făcute de oameni. Sunt norme, legi naturale de *viață* și norme, legi naturale de *moarte*. *Legile vieții și legile morții*. O națiune merge la viață sau la moarte după cum respectă pe unele sau pe altele din aceste legi” (pg. 414). Conducătorul politic nu face nici el ce *urea*. El face ce *trebuie*. „Și este condus: nu de interesele individuale, nici de cele colective, ci de interesele *națiunii eterne*” (pg. 325). Și în genere „drepturile omului” nu mai sunt nemărginite. Ele sunt mărginite de drepturile colectivității naționale, iar drepturile acesteia sunt mărginite de drepturile națiunii (pg. 422). Dobândim astfel un criteriu sigur pentru toate acțiunile noastre și pentru prețuirea justă a tuturor valorilor omenești. Fiecare neam are: „1) un patrimoniu fizic, biologic: carnea și sângele; 2) un patrimoniu material: pământul țării și bogățiile lui; 3) un patrimoniu spiritual, care cuprinde: a) concepția lui despre Dumnezeu, lume și viață; b) onoarea lui ce strălucește în măsura în care neamul s'a putut conforma, în existența sa istorică, normelor izvorite din concepția lui despre Dumnezeu, lume și viață; c) cultura lui: rodul vieții lui, născut din propriile efortări în domeniul gândirii și artei” (pg. 424). „Toate aceste trei patrimonii își au importanța lor. Pe toate un neam trebuie să și le apere. Dar cea mai mare însemnătate — declară dl. C. Z. C. — o are patrimoniul său spiritual, pentru că numai el poartă povara eternității, numai el străbate peste toate veacurile”. Față de cele două mari concepții naționaliste ale vremii noastre, hitlerismul și fascismul, primul preocupat mai ales de patrimoniul biologic (rasismul), al doilea de patrimoniul ma-

terial (corporatismul), legionarismul apare ca cel mai spiritualizat dintre toate și în ordinea valorilor eterne ca cel mai de preț.

Dar dacă pentru crice om politic superior se ridică asemenea probleme de filosofia istoriei, concepția niciunua nu se poate reduce la atât. Acestea îl vor călăuzi în toate direcțiile și faptele vieții, dar politica îl silește să se ocupe și de ordinea lumii sensibile și în special de cele două elemente ale activității politice, colectivitatea și individul. O doctrină politică fără lacune, trebuie să cuprindă pe lângă o concepție despre sensul istoriei și o concepție despre natura vieții sociale, o concepție deci sociologică. Doctrina d-lui C. Z. C. răspunde întru toate și acestei cerințe. Indivizii nu sunt realități de sine stătătoare și gruparea lor nu se reduce numai la interesele personale. Individul aparține unei colectivități naționale, adică totalității indivizilor din aceeași nație, trăind într'un stat la un moment dat; iar aceasta la rândul ei nu este decât o parte din realitatea cea mai cuprinzătoare, națiunea, „acea entitate istorică trăind peste veacuri cu rădăcinile înfipte în negura vremii și cu un viitor infinit” (pg. 421). „Toate trei își au drepturile și datoriile lor. Dreptul de a trăi și datoria de a nu periclita dreptul la viață al celorlalte două”. Realitatea socială de care trebuie să țină seama omul politic și în slujba căreia trebuie să se pună, este neamul. Acesta cuprinde în ce privește pe cel românesc: „1) toți Românii aflători, în prezent, în viață; 2) toate sufletele morților și mormintele strămoșilor; 3) toți cei ce se vor naște Români. Un popor ajunge la conștiința de sine, când ajunge la conștiința acestui întreg, nu numai la aceea a intereselor sale” (pg. 423). O națiune nu este însă o realitate desprinsă de pământ, iar în lăuntrul ei nu prezintă o masă omogenă de indivizi. De aceea o concepție despre viața națională trebuie să stăruiască și asupra acestor probleme. „Pământul este *baza de existență* a nației”, scrie dl. C. Z. C. „Nu există neam, care să poată trăi fără pământ. . . O națiune care nu are pământul său, nu poate trăi decât dacă se așează pe pământul altei nații, sau pe trupul acesteia, sugându-i vlagă” (pg. 91). E tot o rânduială divină. „Sunt legi făcute de Dumnezeu, care orânduiesc viața popoarelor. Una din aceste legi este legea *teritoriului*. Dumnezeu a lăsat un teritoriu determinat fiecărui popor pentru ca să trăiască, să crească, să se desvolte și să-și creeze pe el cultura sa proprie” (pg. 92). Teritoriul trebuie să fie național. Tot naționale trebuie să fie toate aglomerațiile, toate instituțiile, și toate straturile vieții sociale. Națiunea este o totalitate organică pe care trebuie să o păstrăm întreagă, dacă vrem să-i asigurăm o existență normală. Clasa mijlocie, meseriașii și negustorii din cadrul neamului românesc, trebuie să aparțină Românilor. O națiune nu poate ceda clasa sa de mijloc altui neam, fără să-și desfacă în două propria ei ființă. La noi orașele sunt în mâini străine. „Pierderea orașelor noastre românești are consecințe nimicitoare pentru noi, căci orașele sunt *centrele economice* ale unei națiuni. În ele se acumulează toată bogăția nației. Incât cine este stăpân pe orașe, acela este stăpân pe mijloacele de subsistență, pe bogăția națiunii. Orașele sunt în al doilea rând *centre culturale* ale unei națiuni. Aici în orașe sunt plasate școlile, bibliotecile, sălile de conferințe, toate la îndemâna orașenilor” (pg. 96). „În sfârșit orașele sunt *centrele politice* ale unei nații. Din orașe se conduc

națiile. Cine stăpânește orașele, are *direct* sau *indirect* conducerea politică a țării" (pg. 97). La fel de însemnate sunt școlile. „Cine stăpânește orașele, stăpânește școlile și cine stăpânește azi școlile, mâine stăpânește țara" (pg. 97). În legătură cu școala se pune deci problema păturii conducătoare românești și problema culturii naționale. Amândouă aceste probleme rămân nedeslegate, dacă un neam nu este stăpân complet pe școlile sale. Pe linia aceasta dl. C. Z. C. continuă învățătura mai veche a profesorilor A. C. Cuza și I. Găvănescul. Teritoriul, orașele, școlile sunt elemente prin care o națiune își îndeplinește misiunea pe pământ. De aceea trebuie să fie ale sale și numai ale sale. De aici, din înțelegerea aceasta a condițiilor de dezvoltare firească a propriei noastre nații, nu dintr'o concepție de ură pornește adversitatea absolută a legionarismului față de străini și în special față de evrei. Problema ovreiască, precizează dl. C. Z. C. nu se naște din „ură de rasă", ci din călcarea de către ovrei a legilor și a ordinii naturale în care trăesc toate popoarele lumii. Prin infiltrarea lor într'un număr considerabil pe teritoriul țării, prin aglomerarea lor în orașele românești, prin stăpânirea pe care o pun pe școli, prin lupta împotriva valorilor spirituale autohtone, ei primejdiesc rostul însuși al Românilor pe lume, primejdiesc puțința de îndeplinire a misiunii ca neam a acestora. Antisemitismul nu este un atac, nu este o atitudine de agresiune, ci o atitudine de apărare. În ziua în care o primejdie ovreiască n'ar exista, antisemitismul nu și-ar mai avea rostul. Fascismul de pildă, apărut într'o țară cu un număr neînsemnat de evrei, nu este antisemit, cum ar fi fost fără îndoială într'o țară copleșită numeric sau funcțional de ei. Fiecare neam are misiunea sa pe lume, de aceea într'o țară nu se pot îndeplini mai multe misiuni. În România e firesc să nu se țină seama decât de misiunea neamului românesc. Celelalte popoare nu pot fi tolerate în statu românesc decât în măsura în care nu stânenesc pe Români în îndeplinirea rostului lor istoric. Este și dreptul și datoria Românilor să impună acest punct de vedere. Ceilalți, dacă sufer vor suferi din v'na lor.

Odată sensul istoriei fixat, rostul neamului și natura vieții naționale lămurite, o doctrină politică trebuie să cuprindă un mănunchiu de principii care țin de astă dată chiar de esența ei, privitoare la conducerea și organizarea națiunilor în vederea îndeplinirii misiunii ce le revine. Dl. C. Z. C. întreprinde mai întâi o critică aspră a vieții publice și desvăluie păcatele democrației. Ceea ce roade din rădăcini ființa neamului românesc este politicianismul, adică propriile păcate ale conducătorilor ei. „Politicianismul acesta, prin concepția lui de viață, prin morală lui, prin sistemul democratic din care-și trage ființa, constituie un adevărat blestem căzut peste capul țării" (pg. 186). Prima țintă de atins a poporului român, afirmă dl. C. Z. C., va trebui să fie năruirea acestui politicianism. Stărpirea propriilor noastre păcate, devine problema politică cea mai de seamă a mișcării legionare. Primejdia ovreilor nu poate fi înlăturată decât tot pe calea aceasta. „După cum țăntării nu se pot așeza și nu pot trăi decât în mlaștină, tot așa și aceștia nu pot trăi decât înfipti în mlaștina păcatelor noastre românești". Pe calea aceasta, mișcarea legionară depășește cuzismul din care s'a desprins și își stabilește o doctrină proprie. Nu mai e vorba de o ură exclu-

sivă împotriva iudaismului, ci de lupta neîmpăcată împotriva propriilor noastre vicii și străduința pentru o desăvârșire cât mai integrală a elementului românesc. Pe planul organizării, democrația este socotită ca o greșală cu urmări foarte grave: 1. Democrația sfarmă unitatea neamului românesc, împărțindu-l în partide, învrăjbindu-l și expunându-l desbinat în fața atacurilor din lăuntru și a celor din afară. 2. Democrația transformă milioanele de străini, în special evrei, în cetățeni români. 3. Democrația este incapabilă de continuitate în efort (din pricina schimbării necontenite a guvernelor). 4. Democrația pune în imposibilitate pe omul politic de a-și face datoria către neam (făcându-l sclavul partizanilor). 5. Democrația este incapabilă de autoritate. 6. Democrația este în slujba marelui finanțe. Dar ce pune mișcarea legionară în locul democrației? Dacă națiunea se conduce după legi eterne, cine din mijlocul ei poate înțelege sau intui aceste norme? De sigur nu poporul, nu mulțimea, căci aceasta nu înțelege legi mult mai mărunte. Pentru aceasta se cer anumite aptitudini și o anumită pregătire. De aceea dl. C. Z. C. conchide: „Un popor nu se conduce prin el însuși, ci prin *elita* lui. Adică prin acea categorie de oameni născuți din sânul său cu anumite aptitudini și specialități” (pg. 415). Elita nu este aleasă de mulțime, pentru că mulțimea este incapabilă să recunoască omul de elită. „Orice elită din lume trebuie să aibă la bază *principiul selecțiunii sociale*. Adică în mod natural se selecționează din corpul națiunii, adică din marea masă sănătoasă a țărănimii și muncitorimii, permanent legată de pământ și de țară, o categorie de oameni cu anumite însușiri, pe care apoi și le cultivă. Ea devine elita națională. Aceasta trebuie să conducă o națiune” (pg. 418). Dar cine constată selecțiunea și dă consacrarea membrilor elitei noi? Elita precedentă. „O elită națională, trebuie să aibă grija de a-și lăsa o elită moștenitoare. O elită înlocuitoare. Dar nu bazată pe principiul eredității, ci numai pe principiul selecțiunii sociale, aplicat cu cea mai mare stricteță” (pg. 419). „Dar dacă o națiune nu are o adevărată elită, prima care s'o poată fixa pe a doua?” Dl. C. Z. C. răspunde: „In cazul acesta elita se naște din războiu cu elita degenerată sau falsă. Tot pe principiul selecțiunii” (pg. 420).

În fruntea elitelor stă conducătorul, căci numai acesta poate să asigure o singură comandă și deci unitatea deplină a unui neam. Se înlocuește democrația cu dictatura? Răspunsul nu poate fi decât negativ. „Dictatura presupune: voința unui singur om, impusă cu forța voinței celorlalți oameni dintr'un stat” (pg. 333). În mișcările naționale de azi nu apare însă decât o singură voință: a națiunii. Șeful este doar expresia acesteia. „Între voința națiunii și voința șefului nu există decât un singur raport: raportul de exprimare” (pg. 334). Șeful nu este ales ca în democrație, el este *consimțit*. Apare deci o formă cu totul nouă de conducere a statelor, care nu se confundă nici cu dictatura, nici cu democrația. Forma aceasta are la bază „acea stare de spirit, acea stare de înaltă *conștiință națională* care, mai de vreme sau mai târziu, se întinde până la periferiile organismului național. Este o stare de lumină interioară. Aceea ce odinioară era zăcământ instinctiv al neamului, în aceste momente se reflectează în conștiință, creind o stare de unanimă iluminare, întâlnită numai

în marile experiențe religioase. Această stare pe drept s'ar putea numi: o stare de *ecumenicitate națională*. Un popor în *întregimea lui* ajunge la conștiința de sine, la conștiința rostului său și a destinului său pe lume" (pg. 334). Doctrina legionară își desvăluie aici întreaga ei noutate și adâncime. Nici o altă mișcare politică nu și-a formulat atât de precis și de înaintat concepția sa de conducere. În sfârșit, treapta cea mai de sus a erarhiei naționale o formează monarhia. "În fruntea neamurilor, deasupra elitei, se flă monarhia", scrie dl. C. Z. C. (pg. 426). Mișcarea legionară nu poate fi înțeleasă fără acest principiu monarhic.

Dar dacă la baza legionarismului stă starea de ecumenicitate națională și nu se confundă nici cu dictatura nici cu democrația, se schimbă în chip necesar și principiul fundamental al organizării politice. „Toată istoria socială a omenirii e plină de lupte, având la bază cele două mari principii care caută să-și facă loc unul, în paguba celuilalt: *principiul autorității și principiul libertății*” (pg. 320). „A orienta o mișcare după unul sau celălalt din aceste două principii — scrie dl. C. Z. C. — înseamnă a continua linia istorică de turburări și războaie socială. Înseamnă a continua pe de o parte, linia de tiranie, împilări și nedreptate, iar pe de alta, linia de răsvrătire sângeroasă și de permanent conflict. . . Mișcarea legionară nu se întemeiază exclusiv nici pe principiul *autorității* și nici pe acela al *libertății*. Ea își are temeliile înfipte în *principiul dragostei*. În el își au rădăcinile atât autoritatea, cât și libertatea” (pg. 321). Dragostea ca principiu de conducere, dragostea ca principiu de supunere, amândouă pornite din dragostea pentru ființa superioară a națiunii, iată principiul de organizare legionară.

Principiile acestea și altele pe care ne este cu neputință să le mai reproducem, nu rămân însă pure abstracții. Ele sunt aplicate și trăite. Prin aceasta mișcarea legionară devine o formulă nouă de viață, supusă normelor morale și având ca mijloc de înfăptuire, educația. Legionarismul este mai întâi de toate o nouă stare de spirit. Pentru că „a crea o mișcare înseamnă în primul rând, a crea, a *da naștere unei stări de spirit*, care nu-și are sediul în rațiune, ci în sufletul multimei” (pg. 332). Aceasta s'a născut din contopirea următoarelor elemente: 1. Aportul de simțire al legionarilor. 2. Aportul de simțire al altor Români. 3. Prezența în conștiința tuturor a morților neamului. 4. Indemnul pământului patriei și 5. Binecuvântarea lui Dumnezeu. Pe acest fundament sufletec se creează doctrina, programul, uniforma, acțiunea, etc. ca elemente care *fixează* conținutul spiritual al mișcării. Prin urmare „nici îmbrăcarea cămășii verzi și nici salutul nu sunt de ajuns ca cineva să devină legionar. Nici chiar înțelegerea rațională a mișcării legionare. Ci numai conformarea vieții cu normele de viață legionară. Pentru că Legiunea nu este numai un sistem logic, o înlănțuire de argumente, ci o trăire” (pg. 320). De aici esența morală și educativă a mișcării legionare. Cea mai de seamă preocupare a ei devine omul, revoluția interioară a acestuia: „Poporul român, în aceste zile ale lui, — constată dl C. Z. C. — nu are nevoie de *un mare cm politic*, așa cum creștit se crede, ci de un mare educator și conducător, care să biruiască puterile răului și să sdrobească tagma ce-

lor răi. Pentru aceasta însă, el va trebui să biruiască mai întâi răul din el și din ai lui. Din această școală legionară va trebui să iasă un om nou, un om cu calități de erou. . . Tot ce-și poate imagina mintea noastră mai frumos ca suflet, tot ce poate rodi rasa noastră mai mândru, mai înalt, mai drept, mai puternic, mai înțelept, mai curat, mai muncitor și mai viteaz, iată ce trebuie să ne dea școala legionară. Un om, în care să fie dezvoltate, până la maximum toate posibilitățile de mărire omenească ce se află sădite de Dumnezeu în sângele neamului nostru" (pg. 307). Străduința aceasta de a forma pe om ca valoare morală, este trăsătura practică cea mai de seamă a mișcării legionare, prin care se distinge de toate mișcările politice similare. Crearea aceasta a unui tip moral de Român constituie sarcina atât a șefilor, cât și a cuiburilor, a taberilor de muncă și a întregii organizații legionare. „La capătul acestei școli — scrie dl. C. Z. C. — stă o Românie nouă și învierea mult așteptată a acestui neam românesc, scopul tuturor eforturilor, durerilor și jertfelor pe care le facem”.

Aceasta este mișcarea legionară, așa cum o concepe și cum o conduce Căpitanul ei, dl. Corneliu Zelea-Codreanu. Ea va întâmpina de sigur multe greutăți și multe obiecții. Dar datoria tuturor mai înainte de a se hotări pentru ea sau împotriva ei, este să o cunoască exact, după propriile ei străduințe, nu după cum o înfățișează adversarii. Din acest punct de vedere, lucrarea d-lui C. Z. C. va rămânea întotdeauna cartea de căpătâiu a mișcării. De aceea merită să fie judecată cinstit.

TRAIAN HERSENI

LUCIAN BLAGA, ȘPAȚIUL MIORITIC *)

Ne ispitește de mult paralelismul dintre Lucian Blaga și Paul Claudel. Ca și acesta din urmă, gânditorul român își scrie cărțile printre streini și întocmai cum poetul francez a dus pe toate drumurile pe care vocația lui de diplomat l-a purtat, sufletul arzător al Franței catolice, — tot astfel Lucian Blaga, trăind ani de zile departe de noi, a rămas înfășurat în duhul puternic al pământului natal. Poate să fie și ceva arbitrar în această apropiere și poate să ni se obiecteze cu dreptate că nu cadrul exterior hotărăște în ultima instanță direcția și adâncimea unei opere, — nu putem renunța totuși, pentru lămurirea unei lature a operei lui Blaga, cel puțin, la considerarea împrejurărilor în care ea s'a zămislit. Este în poemele, în dramele ca și în construcțiile lui filosofice o linie care suie în singurătate și tăcere, o liniște stranie și profundă pe care, cel puțin în parte, ne-o explicăm prin această îndelungată izolare de forfotitoarea prezență a unor contingente cotidiene. În regiunea pură a acestei insulare singurătăți, viziunea realităților de acasă se amplifică, se transfigurează și se dispune după norme ce depășesc precisele și strâmtele limite ale experienței imediate. În întregimea ei, opera lui Blaga presupune un fond de vastă singurătate ca aceea a schiturilor de munte,

*) Cartea Românească, București, 1936.

o stăruitoare aspirație a sufletului spre mister. S'ar fi putut închea atât de trainic această dispoziție sufletească preliminară în alte împrejurări decât acelea, cari i-au fost date scriitorului, s'ar fi putut ridica pe alte temelii, cu atâta măreață siguranță interioară și atât de împlinită, întreaga lui operă, într'un mediu de hărțuieli „acaparante”? Cine poate ști? În orice caz, fără să încercăm să punem în socoteala unor împrejurări întâmplătoare întreaga taină a creației, dar tocmai fiindcă economia creațiunii știe să întoarcă spre scopurile ei orice împrejurare, ni se pare că izolarea de care vorbim nu trebuie nesocotită atunci când încercăm să prindem accentul specific al operei lui Blaga.

Aceste considerații le socotim cu deosebire actuale în legătură cu ultima carte a lui Lucian Blaga, carte reprezentativă între toate. „Spațiul mioritic” e cea mai originală încercare de pătrundere în misterul etnicului românesc din câte s'au ivit în timpul din urmă, dar ea este de excepțională importanță și prin locul pe care îl ocupă în totalitatea operii poetului și gânditorului. „Spațiul mioritic” înseamnă un moment de zenit în constelația acestei opere, e „summum opus”, rezumând, verificând și organizând într'o luminoasă construcție teoretică o serie întreagă de experiențe. E cartea cea mai obiectivă și cea mai personală în același timp, angajând în egală măsură pe teoretician și pe poet. Știu că această afirmare ar putea trezi bănueli. Ea ar putea fi interpretată ca o piezișă acuzație în privința purității metodei și mijloacelor de investigație; — orice filosof care scrie „frumos” e, dealtfel, cu anticipație bănuie de a lucra cu piese împrumutate. Nu în acest sens al vulgarei substituții de metode sau de termeni vorbim însă aici de o colaborare a poeziei cu filozofia, ci în acela al unei depășiri, — în sensul în care cercetarea purtată dincolo de hotarele cunoașterii comune se îndreaptă spre „un teren al nuanțelor, al infabilului și imponderabilului” pe care numai îndrăzneala intuiției poetice îl poate întrezări, în sensul în sfârșit, în care orice creație personală e un act liric în ultima analiză. Si vom adăoga numaidecât că splendida bogăție a limbajului din „Spațiul mioritic” nu este nici ea oțoiasă podoabă „poetică”, ci o necesitate impusă de infinitele sinuozități ale subiectului.

În „Orzont și stil” s'a văzut că ceea ce Lucian Blaga numește „matca stilistică” a unei culturi, adică suma însușirilor determinante a unei anume spiritualități creatoare, nu se poate defini cu precizie filologică și nici nu se poate aplica cu absolută exactitate geografică și istorică. Fenomenul românesc e desigur o realitate pe care o simțim intens, dar care sunt granițele lui în timp și în spațiu, prin ce anume note se individualizează în complexul cultural sud-est european în care, în anumite privințe, se găsește înglobat: iată ce nu se poate lămurii decât cu aproximație, făcând neconținut apel la acel simț subtil al nuanțelor pe care Blaga îl are în cea mai înaltă măsură. Mai mult decât bogăția erudiției cu lux de amănunte, rolul hotăritor îl are aici facultatea de a ghici secretele îndemnuri permanente cari însumează și coordonează arhitectonic mulțimea datelor culturii. La mijloc între

erudiție și divinațiune, filosoful culturii e înainte de toate un constructor și un vizionar.

„Spațiul mioritic“, verificare pe teren a concluziilor din „Orizont și stil“, e încercarea de a configura albia stilistică a culturii românești, de a stabili sensul esențial spre care se îndrumează spiritualitatea românească, e prin urmare cartea destinului nostru, urmărit pe întreaga scară a existenței lui, între pământ și cer. La temelia spiritualității românești Blaga așează viziunea unui spațiu indefinit ondulat, compus din coboriș pe plai și urcuș pe plai. E spațiul mioritic. Realitatea psihologică a acestei scheme spațiale străbate prin toate manifestările culturii populare, dela cântec până la arhitectura țărănească, și ea e atât de persistentă încât se confundă cu însuși sentimentul destinului care în sufletul românesc are ritmul cumpănit al unei molcome legănări, asemănător peisagiului cu văi și coline pe care-l poartă în adâncurile sale.

Acestui prim factor determinant i se adaugă un al doilea, derivat din raportul omului cu cerul. Introducerea elementului transcendent în cuprinsul culturii a fost combătută pe temeiul incompatibilității perechilor de entități incomensurabile: uman și divin, vremelnic și etern, nemărginit și limitat etc. Față de Blaga o asemenea obiecțiune nu ar avea nici un rost, întrucât ceea ce va reține el, pentru teoria sa, din viața religiilor, nu va fi intenția de pură transcendență a acestora, ci elementul vremelnic, local, istoric și etnic pe care, prin coborirea sa în concretul uman, religia și le asimilează. Pe linia acestei atingeri a transcendentului cu concretul în funcție deci de un anume duh local și etnic s'au elaborat marile stiluri culturale ale catolicismului, protestantismului și ortodoxiei.

Cultura populară românească poartă semnele ortodoxiei. În concepția despre biserică și despre salvare, ca și în cea despre națiune, în formele graiului și într'o întreagă serie de alte manifestări, această cultură se modelează după categoriile organicului, adică după acea tendință de integrare în ordinea cosmică, în unitatea totului, ce caracterizează întregul domeniu al ortodoxiei, spre deosebire de catolicism în care domină ideea de autoritate sacral-etațistă și simțul istoric monumental, spre deosebire și de protestantism, caracterizat prin categoria libertății (individualism, independența convingerilor, problematizare). Se înțelege că în delimitările acestor stiluri, tot atâtea exemple de splendidă putere de caracterizare sintetică, nu se poate ține seamă de toate trăsăturile de amănunt. În portretizarea catolicismului de ex., Blaga sacrifică cu totul nuanța de umilă și suavă blândețe care nu este totuși străină de catolicism — gândiți-vă cel puțin la divina figură a Sf. Francisc de Assisi, sau, ca să luăm un exemplu din viața modernă, la curățenia de crin a vieții Sfintei Tereza de Lisieux, — dar în general aceste viguroase sinteze rămân în picioare.

În momentul de față ne interesează în chip particular concepția despre dualitatea națiune-stat a poporului nostru. În occident statul este totul, la noi, neamul, definit prin cele mai organice criterii: sângele și graiul. Incontestabil, această instinctivă biziure pe resursele firii, ne-a păstrat ființa născută în vremuri când statul nu ne era prieten. Dar tot așa de incontestabil ni se pare că datorită supremației a

ceasului de față este de a contopi națiune și stat într'o unitate de indestructibilă autoritate!

Capitolele pe care le-am analizat până acum, ca și celelalte două care urmează (Transcendentul care coboară și Perspectiva sofianică) cuprind o punere a problemei spiritualității românești în perspectiva ortodoxiei. O definire mai de aproape a acestei spiritualități, o urmărirea ei în aspectele-i intime specifice se cuprinde în capitolele: Despre asimilare, Pitoresc și revelație, Duh și ornamentică. Dacă până acum am văzut ce avem comun cu lumea ortodoxă vecină, de acum înainte ni se va arăta ceea ce este numai al nostru, prin ceea ce ne deosebim chiar de cei ce stau mai aproape de noi.

Nota cea mai deosebitoare o formează simțul măsurii, o înăscută atitudine estetică. În asimilarea și prelucrarea temelor sacrale, folclorului românesc se conduce după acest instinct senin al sublimării în creația artistică, în timp ce aceleași motive la Ruși de ex. se transformă în enorme erezii; dragostea de pitoresc a țăranelui român e o trăsătură profundă, gratuită și nu ceva secundar, condiționat de un anumit nivel economic, ca la cele mai multe popoare.

În ce măsură acest simț al pitorescului ține de straturile cele mai adânci ale sufletului românesc și cu câtă consecvență se desfășoară el în aceleași albiile ale organicului, de unde-i vine siguranța instinctivă și discrețiunea incomparabilă, se vede între altele din felul în care au fost adoptate și adaptate peisajului nostru spiritual motivele de arhitectură gotică, se arată în variatul și totuși unitarul nostru port țărănesc, în metafora, cântecul, descântecul și proverbul românesc. În aceste capitole Blaga ne dă o succintă și scânteietoare estetică a artei populare, plină de intuiții revelatoare și de strălucite caracterizări.

Cum a răsărit și cum s'a desfășurat această cultură populară pe fondalul spațiului mioritic care-i determină sensul? E întrebarea prin a cărei rezolvire — Lucian Blaga va da o liminară justificare istorică teoriei sale. Ne coborâm aici în tenebrele timpurilor când românismul retras din cultura de plan monumental, retras așa dar din istorie, „într'o existență organică-sufletească oarecum atemporală”, își contura o autonomie spirituală într'un orizont care avea să devie veșnic tipar pentru creațiile viitoare. Limba noastră a păstrat urmele acestui proces de retrașere ca și pe acelea ale succesivelor reapariții pe plan istoric, reapariții însoțite mereu de o creștere a sentimentului spațial.

O cultură de tip major nu e posibilă, firește, decât pe temelia celei populare — și fiindcă de acum înainte nu ne putem împotrivi legii interferențelor culturale, Blaga optează pentru orientarea în sens german, avându-și izvorul într'o concepție individualistă a culturii, nu cere imitație ci mai de grabă cuprinde un apel la dezvoltarea propriilor posibilități. Exemplele lui Gh. Lazăr, T. Maiorescu, Eminescu și Coșbuc — al lui Eminescu mai ales, fiindcă în opera acestuia toate latențele stilului românesc și-au găsit cea mai înaltă expresie — sunt concludente. Limitându-și cercetările la cultura populară și interzicându-și să meargă mai departe, Blaga aruncă, totuși, o rapidă dungă de lumină spre zările viitorului. Nu judecă, nu

face anticipații orgolioase. E cumpătat și se în ca țăranul român de totdeauna al cărui suflet bimilenar l-a explorat în această carte de căpătâi.

ION CHINEZU

O. C. TĂSLĂUANU: AMINTIRI DE LA „LUCEAFĂRUL“*

Poate că, în afară de „Convorbiri literare“ și „Sămănătorul“, nici o altă revistă n'ar fi oferit publicului cetitor mai interesante date pentru evoluția noastră culturală, decât revista ardeleană, *Luceafărul*, pentru că nici o altă revistă nu și-a asumat un rol mai dificil și o mai înaltă misiune. Amândouă mișcărilor culturale menționate, însă, și-au găsit cronicarii — fără a mai vorbi de cercul „Sburătorului“ pe care d. Lovinescu l-a pus de atâtea ori în lumină. Despre revista „Luceafărul“ și atmosfera ei de fervent naționalism, de splendidă credință într-o realizare a destinului nostru (cu totul altul decât cel oficial), de sacrificii amare alternate cu fermecătoare scene boeme, — nu găsim nimic în afară de colecția revistei, răzlețe însemnări prin articolele și conferințele d-lui Octavian Goga, articolele d-lui Octavian C. Tăslăuanu (îndeosebi trebuie reținut, pentru pitorescul vremilor de început, articolul d-sale, *Pro domo*, publicat în *Luceafărul* din 15 Iulie 1905), numerele comemorative ale revistei *Cosinzeana* (an. VI, 13—1922; an. XI, 8—1927), cu contribuția unui Al. Ciura, Sebastian Stanca și D. I. Cucu. Aceste fragmente de amintiri sau pasagii elogiatoare, în expresia cărora se filtra toată mândria unor martori ai evenimentelor, erau insuficiente pentru fixarea cadrelor de viață ale revistei sau pentru a releva toate meritele ei. Nici volumul de amintiri al d-lui Tăslăuanu nu suplinește complet această lacună. Poate că un volum construit „pe baze de documente inedite și de cercetări cari cer răgaz și muncă“ (planul căruia l-a preocupat chiar pe d. Tăslăuanu, și e singurul care l-ar putea realiza!) ne-ar deschide o perspectivă luminoasă spre depozitul de energie și irentism din preajma căruia, în 1913, se putea trimite reginei-poete Carmen Sylva, cu ocazia împlinirii a 70 de ani, acest mesaj semnificativ: „De aici, de pe pământul făgăduinții, Mărită Doamnă, primește urările de bine ale celor ce stau cu *privirile îndreptate spre Carpați*, și se închină, în tăcere, Celui ce se milostivește de cei vrednici să-și croiască singuri viitorul“.

Nu e mai puțin adevărat că acest volum vine tocmai în timpul când, având suficient orizont, se poate acorda toată atenția *amintirilor* și, mișcându-ne azi pe un plan de incertitudini, apreciem cu atât mai mult punctele rezistente din trecutul nostru.

D-l Oct. C. Tăslăuanu stabilește câteva date indispensabile pentru istoricul revistei *Luceafărul*, complectându-le cu portrete și caracterizări care descoper aspecte noi la scriitorii a căror imagine părea definitivă, sau explică anumite disonanțe din personalitatea lor. Geneza unor creații ale lui Octavian Goga (Pribeag, *Solus ero*, *Mortua est*, *Cântec*, *Despărțire*, *Noapte*, ș. a.), e bine luminată, și, pe baza unor amintiri, se pătrunde în taina procesului creator al poetului. Aceste contribuții completează uimitor de bine mărturisirile autobio-

*) Tipografia „Bucovina“, București, 1936.

grafice ale d-lui Oct. Goga (Cartea Românească, București, 1934). Și sunt absolut necesare pentru cel care vrea să stabilească exact categoriile fundamentale ale sufletului poetului. Trebuie să subliniem nota de *pesimism* pe care o remarcă d. Tăslăuanu în configurația sufletului său, care contrazice oarecum trăsăturile predominante ale firii d-lui Goga. Totuși reală, — și determinată, în afară de pretențiile unui subiectivism accentuat și discordanța dintre fondul rural și o inteligență adaptată celor mai subtile idei, și de un anumit stil al regiunii în care s'a născut.

Despre părintele Ion Agârbiceanu se scriu rânduri de superioară înțelegere și e bine caracterizat în raport cu Octavian Goga: „Erau două firi opuse, unul furtunatic, cu o structură împletită din fulgere șerpuitoare, bogată și plină de surprize, iar celalalt semăna cu un fluviu cu ape limpezi, în care cerul își oglindește frumusețile și tainele, fluviu care își ia ființa dintr'un isvor răsărit de sub o stâncă și crește mereu și curge liniștit spre marea veșniciei. Toată viața părintelui Agârbiceanu e o linie simplă, de o simplitate maiestoașă, care rareori s'a lăsat înmlădiată de ispitele ambiției”. Această schiță care relevă fondul etic al personalității, păr. Agârbiceanu, ne descopere și taina scrisului său. Păr. Agârbiceanu ascultă, în munca de creație, de aceleași legi divine de care ascultă țăranul când iese cu plugul primăvara în capul ogorului. Deci opera lui, ale cărei începuturi se pot urmări în revista *Lucefărul* din 1903, va reflecta concepția creștină a vieții.

Sirul colaboratorilor se completează cu portretele lui Al Ciura, Șt. O. Iosif, Vasile Pârvan și Ilarie Chendi. Dimensiunile acestei mișcări culturale ni le indică numele celor cuprinși în „generația Lucefărului”: Iosif Șchiopul, Ion Lupaș, Sextil Pușcariu, Maria Cunțan, Ion Borcea, ș. a.

Acest volum de amintiri rectifică și câteva din erorile cărora o cunoaștere superficială a istoriei noastre literare le asigură perpetuitatea. Subliniem, în privința întemeerii și conducerii revistei, rolul covârșitor pe care l-a avut d. Tăslăuanu în crearea coeziunii dela *Lucefărul* și în determinarea mișcării literare dela această revistă:

„... dacă nu eram eu, revista pierdea după o jumătate de an dela apariție. Rămânea o încercare ca atâtea altele, cari nu lasă nici o dără în urma lor. În destul de lungă ei viață au fost crize cumplite — crize materiale, firește, dar și morale — din cari numai stăruința și îndărătnicia mea au scăpat-o”. (p. 23).

S'a atribuit adeseori revistei *Lucefărul* rolul de satelit al *Sămănătorului*. D-l Tăslăuanu afirmă caracterul autonom al curentului dela revista „*Lucefărul*”, similar cu cel dela „*Sămănătorul*” doar prin ideile ce pluteau în atmosfera generală a vremii, nicidecum prin tr'o dependență directă.

Astfel de ajustări ale cunoștințelor în legătură cu această revistă sunt numeroase și sunt deosebit de prețioase pentru cercetătorul literar. Cuvântul autorizat al d-lui Tăslăuanu cumpănește mult în verificarea datelor. Puritatea stilului și calitățile lui evocative, dau acestor amintiri un caracter artistic. Dincolo de farmecul lor, însă, ne rețin atenția valoroasele informații relative la acest important capitol din viața culturală a Ardealului.

RADU BRATFȘ

CUPRINSUL ANULUI 1936

POEZII

<i>Ștefan Baciu</i> , Cântec simplu — — — —	40
In vii — — — — — — — —	41
Duminecă — — — — — — — —	276
Lasă-mă tristețe — — — — — —	460
Brașov — — — — — — — —	460
<i>Aristia Benche</i> , Imnul făpturilor sau cântecul fratelui soare (trad. din Sf. Francisc din Assisi) — — — —	155
<i>Radu Brateș</i> , Cuvânt trimis — — — —	13
Pastorală — — — — — — — —	13
Gânduri pentru învierea din ur- mă — — — — — — — —	172
Înviere la sat — — — — — — — —	173
Rugăciuni pentru întoarcere — — — —	173
Semne — — — — — — — —	408
Inchinare — — — — — — — —	581
<i>Olga Caba</i> , Femeia vegetală — — — —	74
Nori — — — — — — — —	417
<i>N. Caranica</i> , Lacrimi — — — — — — — —	147
Legendă — — — — — — — —	356
Pentru un copil — — — — — — — —	357
<i>Giuseppe Cifarelli</i> , Trăsnetul (trad. din G. Pascoli) — — — — — — — —	168
Tunetul (trad. din G. Pascoli) — — — —	168
<i>Coca Farago</i> , Scrisoare — — — — — — — —	27
<i>Gherghinescu Vania</i> , Stihuri — — — — — — — —	171
<i>Emil Giurgiuca</i> , Pe un țărm de mare Climate — — — — — — — —	170 598
<i>Radu Gyr și Anton Balotă</i> , Din poe- zia albaneză — — — — — — — —	358
<i>M. D. Ioanid</i> , Ursită pentru suflet — — — —	216
<i>Aurel Marin</i> , Vagabond — — — — — — — —	461
Fuga domniței în Cetatea Râș- novului — — — — — — — —	36
Ei — — — — — — — —	37
<i>Ion Moldovan</i> , A fost odată — — — — — — — —	367
<i>C. Miu-Lerca</i> , Iarna — — — — — — — —	216
<i>Letiția Pașu</i> , Sete — — — — — — — —	380
<i>G. Pascoli</i> , Orfanul (trad. de G. Bor- satti) — — — — — — — —	597
<i>Petre Pascu</i> , Cântec de pe țărmul svab — — — — — — — —	95

<i>Ion Pillat</i> , Poeme, trad. din Șt. George — — — — — — — —	262
Sânge străbun — — — — — — — —	523
Fantezie de seară — — — — — — — —	524
<i>George Popa</i> , Album — — — — — — — —	429
Poeme despre cărți — — — — — — — —	440
<i>Iulian Popa</i> , Înviere — — — — — — — —	612
Rugăciune — — — — — — — —	613
<i>Didia Saint-Georges</i> , traduceri din R. M. Rilke — — — — — — — —	544
<i>Constantin Stelian</i> , Final fizic — — — —	214
Sângele pământului — — — — — — — —	215

PROZĂ

<i>Ioan Agârbiceanu</i> , Pensa — — — — — — — —	418
<i>Parastas</i> — — — — — — — —	582
<i>Ionel Bălan</i> , Prizonier în basm — — — —	38
Fata din casa veche — — — — — — — —	364
<i>Emanoil Bucuța</i> , Zilele Blajului — — — —	159
Lecție de cinematograf — — — — — — — —	266
<i>Pavel Dan</i> , Copil schimbat — — — — — — — —	174
Inmormântarea lui Urcan bătrân- nului (I) — — — — — — — —	294, 333
<i>E. Hențiu</i> , Puterea obișnuinței — — — — — — — —	545
<i>M. Moșandrei</i> , Trei poeme în proză — — — —	89
<i>Victor Papilian</i> , Rușine — — — — — — — —	86
<i>V. Vasiliu</i> , Tinerețe — — — — — — — —	525

TEATRU

<i>Valentin Al. Georgescu</i> , Mărgărit și Kyra Kyralina — — — — — — — —	529
--	-----

ESSEURI, STUDII, ARTICOLE

<i>Vasile Băncilă</i> , Profetismul și timpul nostru — — — — — — — —	149
Ardealul adolescenței noastre — — — — — — — —	577
<i>Zevedeiu Barbu</i> , Cultură „șlagăr” — — — —	587
<i>Giulio Bertoni</i> , Giacomo Leopardi — — — —	1
<i>V. Beneș</i> , O prezentare sentimenta- lă a lui Grigorescu — — — — — — — —	599
<i>Radu Brateș</i> , Eugen Goga scriitorul — — — —	42
<i>Ion Breazu</i> , Realizări și perspective noi ale Aștrii: Șoimii Carpaților — — — —	462

- Olga Caba*, Turner, alchimistul luminei — — — — — 103
 Câteva figuri din poezia engleză modernă — — — — — 368
- Ion Chinezu*, La mormântul unui scriitor ardelean — — — — — 217
 Astra jubilară (1861—1936) — — — — — 401
 Gânduri pentru Ziua Unirii — — — — — 371
- Andrei Ciobanul*, Spirit și viață — — — — — 381
Ovidiu Comșa, Biopolitica — — — — — 430
- Al. Dima*, Folclorul în poezia noastră contemporană — — — — — 90
P. Dinopol, Despre cinematograf — — — — — 28
 Despre dans — — — — — —
- Ilarie Dobridor*, Intelectualitatea și pseudomorfozele culturii — — — — — 476
Ion Gherghel, Carmen Sylva — — — — — 175
G. Guțu, Obligațiunea omului actual — — — — — 511
Victor Iancu, Originalitatea în artă — — — — — 441
I. Lușas, Un mare ierarh: Episcopul Nicolae Ivan — — — — — 69
- Teodor A. Naum*, In amintirea lui Ion Paul — — — — — 208
 Zece ani dela moartea lui V. V. Borgea — — — — — 505
P. P. Panaitescu, Ctitorul Blajului, Episcopul Inocențiu Micu-Klein — — — — — 409
- Ovidiu Papadima*, O viziune românească a lumii — — — — — 253
 Milă — ordine anacronică — — — — — 538
- Edgar Papu*, Dela caritate la simpatie — — — — — 219
- Ion Petrovici*, Rațional și irațional — — — — — 75
I. M. Rașcu, Eminescu și Alecsandri — — — — — 183, 277
- N. Săulescu*, Școala țărănească — — — — — 471
G. Sofronie, Revizionismul maghiar în lumina dreptului internațional — — — — — 614
- Eugeniu Speranția*, Definiția și condițiile științei — — — — — 137
- CRONICI
- V. Beneș*, Cronica artistică: Al Busuioceanu, Andreescu — — — — — 321
 Cronica plastică: V. Vătășianu, Pictorul O Smigelschi — — — — — 489
 † Tasso Marchini — — — — — 549
- Olimpiu Boitoș*, Cronica teatrului: Haig Acterian, Pretexte pentru o dramaturgie românească — — — — — 242
- Noua fază a comediei franceze Pavilionul cu umbre de Gib. I. Mihăescu — Molima — de Ion Marin Sadoveanu — Cidul de Corneille — In larg de Sutton Vane — — — — — 561
- Radu Brateș*, Cronica literară: Oct. C. Tăslăuanu, Amintiri dela „Lucafărul” — — — — — 633
- Ion Chinezu*, Cronica ideilor: Lucian Blaga, Țorizont și stil — — — — — 46
 Lucian Blaga, Spațiul mioritic — — — — — 629
 Cronica literară: George Gregorian, Săracă țară bogată — — — — — 232
 Radu Gyr, Stele pentru leagăn — — — — — 315
 I. Pillat, Poeme într’un vers — — — — — 390
 Cronica Astrei: Serbările dela Blaj — — — — — 557
- Tudor Ciortea*, Cronica muzicală: Concertele George Enescu — — — — — 559
- Ion Comșa*, Cronica științifică: Mecanismul coordonător al dezvoltării — — — — — 495
- L. Daniello*, Cronica socială: Spre o reformă a omului — — — — — 117
- Emil Giurgiuca*, Cronica literară: Vlaicu Bârna, Cabane albe — — — — — 391
- George Hanganu*, Cronica literară: F. Céline, Voyage au bout de la nuit — — — — — 115
- Traian Hersen*, Cronica politică: Corneliu Z. Codreanu, Pentru legionari — — — — — 622
- Aurel Marin*, Cronica literară: Al. Dima, Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană — — — — — 484
- Victor Papilian*, Cronica ideilor: Nichifor Crainic, Puncte cardinale în haos — — — — — 113
 Cronica muzicală: Triptic de muzică italiană modernă — — — — — 239
- Letiția Papu*, Cronica literară: Dan Botta, Limite — — — — — 482
- Coriolan Petranu*, Cronica științifică: D. Bela Bartók și muzica românească — — — — — 120
 Cronica istorică: + Victor Roth — — — — — 318
- Licu Pop*, Cronica ideilor: N. Berdiaeff, O concepție creștină despre personalitate — — — — — 395

<i>D. Prodan</i> , Cronica istorică: M. Auner, Zur Geschichte des rumänischen Bauernaufstandes in Siebenbürgen 1784 — — —	52	<i>Ilie Dăianu</i> , Ion Georgescu, George Pop de Băsești — — —	65
<i>Emil Pușcariu</i> , Cronica socială: Criza, războiul și statul — — —	56	Aurel A. Mureșanu, Aurel Mureșanu și Eminescu — — —	66
<i>P. Sergescu</i> , Cronica universitară: Problema elementului românesc la Universitatea din Cluj — —	551	<i>Emil Giurgiuca</i> , Gândirea — —	246
<i>Raul Șorban</i> , Expoziția picturului Coriolan Munteanu — — —	245	<i>Gh. N. Gheorghiu</i> , L'évolution des sciences physiques et mathématiques — — — — —	64
<i>Constantin Stelian</i> , Cronica literară: V. Carianopol, Scrisori către plante. — — — — —	489	<i>Oscar Jianu</i> , Sociologie Românească	248
George Drumur, Solștiții — —	394	<i>Aurel Marin</i> , Traian Chelariu, Aur Vechiu — — — — —	565
Mircea Elide, Huliganii — —	490	Artur Enășescu, Pe gânduri —	566
<i>Marin Vătafu</i> , Cronica literară: C. Antoniadă, Trei figuri din Cinquecento — — — — —	235	Victor Stroe, Vedenii — —	566
M. Sadoveanu, Cuibul Invaziilor — — — — —	317	<i>Coriolan Petranu</i> , Iosif Biró, Magyar művészet és erdélyi művészet — — — — —	129
Marginalii la Carasu — —	486	<i>Marin Vătafu</i> , O. Tafrali, Idylle din viața antică — — — — —	325
T. A. Naum, Horațiu — —	550	<i>V. Vătășianu</i> , Tudor Vianu, Medrea	126
		<i>Gh. Vinulescu</i> , Biblioteca Bibliologică — — — — —	399

CĂRȚI, REVISTE

<i>Ștefan Bezdechi</i> , Scrierile Părinților Apostolici, trad. de I. Mihălcescu și M. Păslaru — — —	126	<i>Olimpiu Boitoș</i> , Amintirile dlui Iuliu Moisiil — — — — —	503
Corso Buscaroli, Virgilio, il libro di Didone — — — — —	128	<i>Ion Breazu</i> , Debutul lui L. Blaga —	327
Spiru I. Apostol, Trad. în rom. din lit. veche creștină — —	247	Ion Chinezu, Conferințele dlui prof. Ion Petrovici — — — — —	67
<i>Olimpiu Boitoș</i> , Gheorghe V. Madan, Răsunete din Basarabia —	129	Apelul Astei — — — — —	328
Arhivele Olteniei — — — — —	131	Șoimiada III. — — — — —	329
Țara Bârsei — — — — —	132	Organizația scriitorilor din Ardeal — — — — —	351
G. Ursu, Istoria literară a Bărladului, II. — — — — —	247	<i>I. Dăianu</i> , O lămurire — — — —	330
D. N. Mincev, România și renașterea bulgară — — —	568	<i>G. Guțu</i> , O explicație — — — —	570
<i>Radu Brateș</i> , Adrian Maniu, Cântec de dragoste și moarte — —	62	<i>N. Laslo</i> , O întâmpinare — — —	133
Preocupări literare — — — —	327	<i>Ion Moga</i> , Rectificare — — — —	134
<i>Ion Breazu</i> , Familia — — — — —	326	Și un răspuns — — — — —	331
Stroe Stroescu, Amintiri despre Badea Cârțan — — — — —	501	<i>I. P.</i> , Revista științifică V. Adamachi — — — — —	132
Revue de Transylvanie — —	502	<i>Coriolan Petranu</i> , + Iuliu Teutsch Al XIV-lea congres internațional de istoria artei — — —	503
<i>Ion Chelcea</i> , Anuarul Arhivei de Folclor — — — — —	500	Gând Românesc, Energii ardeleni	252
		Redacționale — — — — —	252
		Constituirea Societății Scriitorilor Români din Ardeal — — —	332
		Episcopia Vadului și Feleacului —	400

INSEMNĂRI